

*“Sulh-i Münferit”ten “Bitarafların Tavassutu”na:
Servet-i Fünun Mecmuasına Göre Birinci Dünya Sa-
vasında Almanya ve Müttefiklerinin Sulh Stratejileri*

*From “The Separate Peace” to “The Mediation of The Ne-
utrals”: Peace Strategies of The Germany and Its Allies
During The World War I according to The Journal of Ser-
vet-i Fünun*

Mustafa GÖLEÇ*

ÖZET

Bu makalede, barışın bir savaş stratejisi, savaşın da bir barış stratejisi olduğu kabulünden hareketle, I. Dünya Savaşı sırasında Almanya ve müttefiklerinin literatürde ihmal edilen barış stratejileri üç başlıkta ele alınmıştır. Öncelikle savaşın başından 1916 yılı sonuna dek geçen dönemde münferit bir sulh stratejisinin izlendiği öne sürülmüştür. İtilaf devletleri arasındaki anlaşmazlıklar dolayısıyla ve savaşın gidişatına göre itilaf devletlerinin her biri müttefiklerinden kopabilecek ve münferit sulh yapılabilecek birer düşman olarak değerlendirilmiştir. 1916 yılı önce kamuoyu sonra diplomatik kanallardan müttefiklerin sonuçsuz kalan müzakereleri ve sulh tekliflerine sahne olmuştur. Nihayet savaşın iki blok arasında cereyan etmesi ve iki blok arasında diplomatik ilişkilerin yokluğu üçüncü tarafların aracılığı stratejisini gerekli kılmıştır. Başta ABD olmak üzere bitaraf devletler, ruhani otorite olarak papa ve muharip ülkelerden sosyalistler savaşan taraflarca farklı biçimlerde yorumlanan ve karşılanan sulha aracılık girişimlerinde bulunmuşlardır.

ANAHTAR KELİMELELER

I. Dünya Savaşı, Münferit Sulh, Sulh Teklifleri, Bitaraflar, Arabuluculuk

ABSTRACT

In this article, starting from the assumption that peace is the strategy of war and also war is

* Yrd. Doç. Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, mgolec@fsm.edu.tr

the strategy of peace; peace strategies of Germany and its allies during the World War I neglected in the literature are discussed in three categories. From the beginning of the war until the end of 1916, it is suggested that the strategy of separate peace was followed. Because of the disputes between the Entente states and according to the course of the war, each of the allies was considered as an enemy which can be detached from the Entente and make separate peace. The year of 1916 has been the scene of the inconclusive negotiation and peace proposals of the Allies in the public discussions first and then through diplomatic channels. Finally, the occurrence of the war between the two blocks and the absence of diplomatic relations between them necessitated the strategy of third parties' mediation. Neutral states including USA, the pope as a spiritual authority and socialist representatives from combatant countries have attempted to mediate for peace which was interpreted in different ways by the belligerent parties.

•

KEY WORDS

World War I, The Separate Peace, Peace Offerings, Neutrals, Mediation

1- Giriş

I. Dünya Savaşı modern Avrupa ve dünya tarihini derinden etkilemiş ve pek çok açıdan benzersiz bir savaş olarak ilgi ve merak konusu olmaya devam etmektedir. Bir “topyekûn savaş” olma vasfı dolayısıyla Cihan Harbi’nin bütüncül bir tarihini yazma eğilimi öne çıkmakta, savaşın coğrafyası, değişen askeri stratejiler, teknolojik atılımlar, iaşe ve lojistik meseleleri, tıbbi sorunlar, savaşta kadın ve çocuklar gibi konular üzerinde çalışmalar yapılmaktadır. Tam da bu nedenle, savaşın askeri, toplumsal, iktisadi, teknolojik veçheleri üzerinde durulurken, siyasal ve diplomatik boyutu ihmal edilmektedir.

1914-1918 seneleri siyasetin susup savaşın konuştuğu bir zaman dilimi zannedilebilir. Müzakere masalarının yerini muharebe meydanlarının aldığı bir dönemde, politikacıların yerini generallerin aldığı düşünülebilir. Oysa ünlü Prusyalı asker Carl von Clausewitz’in alanında bir klasik kabul edilen eseri *Savaş Üstüne*’de söylediği gibi savaş siyasetin başka araçlarla devamıdır. (Clausewitz 1976: 87) Savaş bir siyasi hareket biçimi, siyasal bir enstrümandır. Savaşın bir siyasal uzlaşma aracı işlevi modern zamanlarda daha ön plana çıkmış, savaş adeta uluslararası hukukun bir uygulama biçimi haline gelmiştir.¹

Topyekûn savaş kavramının ima ettiği anlamda savaşın bütün veçheleri ayrı ayrı önemli olsa da, 1914-1918 döneminin aslında bir siyasal mücadele olduğu unutulmamalıdır. Öte yandan siyasal mücadelenin bir vasıtası olarak savaşın seyri, siyasal mücadelenin kendisini de etkilemiş, şekillendirmiştir. Dolayısıyla savaşın seyri ve siyasal süreç aralarındaki dinamik ilişkiler dikkate alınarak düşünülmelidir.

Bu makalede, savaş yıllarında Almanya başta olmak üzere ittifak devletleri ile itilaf devletleri matbuatlarından savaşa dair seçilmiş haberlerin yorumlandığı ve Osmanlı kamuoyuna aktarıldığı *Servet-i Fünun* mecmuası² birincil veri

¹ Savaşların barış antlaşmaları ile sona ermesi sıklığı I. Dünya Savaşı’na dek artmıştır. 16. ve 17. yüzyıllarda savaşların üçte birinin, 18. yüzyılda yarısının, 19. yüzyılda üçte ikisinin, 20. yüzyılda (1920’ye kadar) yedide altısının barış antlaşmaları ile sonuçlandığı hesaplanmıştır. Bu oran iki dünya savaşı arası dönemde yüzde elliye düşmüştür. II. Dünya Savaşı’ndan 1970’e kadar bir barış antlaşması ile biten savaş yoktur. (Wright 1970: 53)

² Yayın hayatına 1891’de fenni ve edebi bir dergi olarak başlayan *Servet-i Fünun*, II. Meşrutiyet döneminden itibaren daha toplumsal, ideolojik ve politik bir mahiyet kazanmıştır. Özellikle Balkan Savaşları ertesinde dergi edebi kimliğinden uzaklaşarak

kaynağı olarak kullanılarak, savaş süresince izlenen sulh stratejileri üzerinden I. Dünya Savaşı'nın siyasal bir okuması yapılacaktır. İlk olarak özellikle ittifak devletlerinin itilaf devletleri bloğunu parçalamak, itilaf devletlerinden en az biri ile ayrı bir barış anlaşması yapmak stratejisi üzerinde durulacaktır. İkinci olarak resmi ve gayriresmi yollardan vaki olan sulh teklifleri değerlendirilecektir. Üçüncü olarak da muharip tarafların tarafsız devletlerle münasebet kurma biçimleri ve tarafsız devletlerin sulha aracılık etmesi stratejisi ele alınacaktır.

2- Sulh-i Münferit Stratejisi: "Kaide-i İtilafı Haleldar Etmek"

Müttefiklerce savaşın ilk aşamasında tasavvur edilen sulh öncelikle itilaf devletlerinden biri ile yapılacak münferit bir sulhtur. İki blok arasında, hasım devletlerin tümü ile birden yapılacak bir sulh yerine, bu devletlerin her biriyle, ayrı ayrı ve farklı zamanlarda sulh yapılması hedeflenmiştir. 1914 yılı sona ererken, alınması tahayyül edilen çabuk ve kesin bir askeri neticenin alınamamış olması, böyle bir politika değişikliğini zorunlu kılmıştır. Kesin bir askeri neticenin ancak itilaf bloğunun parçalanması ile mümkün olabileceği fikri güç kazanmıştır.

Sulh-i münferit stratejisinin öne çıkmasının iki nedeni vardır: Birincisi, savaşın iki devlet arasında değil de ittifaklar/bloklar arasında cereyan etmesinin getirdiği zorluklar, aynı şekilde bu düşman ittifaklar arasında bir barışın da ne derecede zor olacağını göstermiştir. İkinci olarak İtilaf Devletleri'nin 5 Eylül 1914 tarihli Londra Antlaşması³ ile kendilerini münferit bir sulh yapmama ko-

---

içeriği ile bir siyasi gazeteye dönüşmüştür. (Parlatır 2009: 573-575), (Andı 2006: 543) Özellikle 1914-1917 yılları arasında adeta bir harp bülteni olarak çıkan mecmua, dış basından yaptığı savaşa dair haber derlemeleri ve yorumlar dolayısıyla bu çalışmada birincil kaynak olarak kullanılmıştır.

³ Anlaşma ile İngiltere, Fransa ve Rusya karşılıklı olarak ayrı ayrı barış yapmayacaklarını ve diğer müttefikleri ile anlaşmaksızın sulh müzakeresi talebinde bulunmayacaklarını taahhüt etmişlerdir. Bk. "Text of Agreement to Make No Separate Peace", *New York Times*, Sep. 6, 1914. Bu literatürde hak ettiği önemi görmemiş bir antlaşmadır. İtilaf devletleri arasındaki dayanışmanın sürdürülebilmesi başka türlü mümkün olmayabilirdi. Bu devletlerin birbirlerinden şüpheleri bulunması diplomasinin tabiatı gereği idi. E. Greenhalgh'ın da işaret ettiği gibi Fransa müttefikleri Rusya'yı kaybedebileceği, İngiltere Fransa'da siyasal istikrarsızlığın Avrupa güçler dengisini değiştirebileceği korkusu ile savaş riskini almıştı. Fransızlarda İngiltere'nin savaşı kasten uzattığı, çünkü bundan ekonomik kazanımları olduğu şüphesi yaygındı. Böylesi bir antlaşmaya rağmen İngilizler kendilerini güvende hissetmediler ve Alsace'ın iadesi ve savaş zararlarının tazmini karşısında Fransa'nın münferit bir sulh yapabileceğinden şüphelendiler. Böylesi bir tercih işçiler ve askerler başta olmak

nusunda bağlamaları, bu meselenin önemini gören İttifak Devletleri'nin bu stratejide ısrar etmelerini ve mezkûr anlaşmanın geçersiz kılınması çabasını teşvik etmiştir.

Düşman devletlerden biri ile ayrı bir barış yapma stratejisinin ilk biçimi, itilaf devletleri arasından birinin diğerleri ile çatışan menfaatlerinin ittifakın sonunu getireceği yolunda ileri sürülen tezlerdir. İtilaf devletlerinden her birinin bu savaştan beklenti ve olası kazanımlarının müttefiklerinininkiyle çeliştiği, müttefiklerin savaşın yükünü eşit veya adil paylaşmadıkları gibi iddialar, itilafı parçalamak ve itilaf devletlerinden en az biriyle öncelikle bir sulh-i münferit yapmak gayesi doğrultusunda işlenmiştir. Daha ileri aşamalarda, Romanya ve Rusya ile imzalanan mütarekeler sırasında dillendirildiği gibi, Londra Anlaşması'nın geçersiz kılındığı teması öne çıkarılmıştır.

Münferit sulh stratejisinin ilk hedefi daha savaşın başında işgale ve ağır kayıplara uğrayan Fransa'yı itilafтан koparmak olmuştur. Bu gayet somut bir ihtimaldi. Savaşın başında Alman taarruzlarında Paris'in düşebileceği düşünceyle, İngiltere'de Fransa'nın ayrı bir sulh yapabileceği korkusu baş göstermişti. (Greenhalgh 2005: 221)

Savaşın erken döneminde, Fransa'nın harbe dâhil olma nedenlerini göz ardı eden bir söylemle, Fransa'nın ortada bir galip ve mağlup varsayılmaksızın şerefli bir sulh yapmasının mümkün olduğu vurgulanmıştır. Bu iki açıdan Fransa için çıkar yoldur. Birincisi, savaşın sonunda Fransa ve müttefikleri galip de gelse Fransa'nın zararları karşılanamayacaktır. İkinci olarak, Almanya'yı imha hülyasının gerçekleşmesi mümkün değildir; Almanya bir mağlubiyet halinde bile tıpkı 1870 sonrasında Fransa gibi kendisini toparlayabilecektir. Fransa'yı ayrı bir barışa ikna etmek için kullanılan söylemsel strateji aslında bu savaşın bir Alman-İngiliz savaşı olduğu, Fransa'nın bu savaştaki konumunun zaten tali olduğu üzerinde odaklanmaktadır.⁴ Fransızlara karşı özenli bir dille İngilizlerin şimdiden savaşın kazananı, Fransızların ise kaybedeni olduğu ihsas ettirilmektedir. Bu iki müttefik ülkenin uzlaşmaz menfaatleri ve savaştan ne

---

üzere çeşitli toplumsal kesimler tarafından desteklenebilirdi ve bu İngiltere için umutsuz bir tablo ortaya çıkarabilirdi. (Greenhalgh: 2005, 2 ve 132)

⁴ "Fransızlar pek iyi anladılar ki muharebe-i hazırada kendilerinin vazifesi kendi hayatları itibariyle esaslı değildir. Bu muharebe İngiliz-Alman rekabetinden mütevellid bir mücadeledir. Muharebenin ilk safında dövüşen Almanlarla İngilizlerdir. Diğer milletlerin vazifeleri ikinci ve üçüncü derecede kalır. Eğer bu mücadelenin sonunda zafer İngilizlere teveccüh etse de İngilizler bu zaferin bütün semeratını kendi nefislerine hasredeceklerdir." bk. "Fransa'da Efkâr-ı Umumiye – Sulhe Temayülat", *Servet-i Fünun*, S. 1231, 25 Kânunuevvel 1330.

derecede farklı etkilendikleri gösterilmektedir.⁵ Özellikle tarafsız ülkelerden gazetecilerin Paris ve Londra izlenimlerine istinaden verilen haber ve yorumlarda Fransa kamuoyunda hem hükümete hem de İngilizlere öfke duyulduğu teması işlenmiştir. Örneğin bir gazeteci Londra ve Paris münasebetlerinin sulhu müteakip kesilmesinin kaçınılmaz olduğu izlenimini yazmıştır.⁶

İttifak devletleri matbuatına bakılırsa Rusya da müttefiklerine karşı hayal kırıklığı içindeydi. İtilaf devletlerinin 1915 yılı Şubat ayı başında Paris'te gerçekleştirdikleri müzakerelerde Rusya maliye bakanı Pyotr Bark, üç devletin hayat ve mematta bir vücut teşkil ettiklerini söylemiş, Fransız ve Rusların gerek nüfusları gerekse de zorunlu askerlik sistemleri sayesinde askerce büyük nüfuzla sahip olduklarını, dolayısıyla kanlı fedakârlıklarda bulduklarını belirtmişti. Bunun karşılığında İngilizlerden mali beklentileri ve “müşterek istikraz” gibi talepleri vardı.⁷ İngilizler bu talepleri kabul etmemişler ve bunun “suyu zeytinyağına karıştırmak olacağı” cevabını vermişlerdi.⁸

⁵ “Bugün Fransızlar Almanlara karşı manyetizma edilmiş olarak harp ediyorlar. Belçika'nın İngiliz kibir ve nahvetine kurban gitmiş olduğu göz önündedir. Fransızlar da bugün İngilizlerin hatırı için harp ediyorlar. Fransa gençleri kara topraklar altında kalıyor, altı yüz bin mecruh hastanelerde figan ediyor. Fransa'da sanat ve ticaret de can çekişiyor. Londra'da ise erbab-ı ticaret para kazanıyor. Tiyatrolar açıktır; moda gazeteleri şaşaalı tuvalet resimleriyle muntazaman intişar ediyor. Parisli modistrelere yerine İngiliz modistrelere kaim olmuştur. Fark bu kadardır.” Aynı yer.

⁶ “Şimdi düşman-ı müşterek ile çarpışmak lüzumundan dolayı ittihat bakidir. Fakat taahhüdat ve vezaif-i müteakabile hakkında aralarında ihtilaf hükümfermadır.” bk. “Para! Yoksa Sulh-ı Münferid”, *Servet-i Fünun*, S. 1241, 5 Mart 1331. Fransızların iddia edilen öfkelerinin hedefinde Rusya da vardır: “Hükümet menafi-i memleketi düşünmeksizin Rusya menfaatine milyonlar, milyarlar mahv ve heba etmiş olmakla itham ediliyor.”

⁷ “Siz İngilizler ise bu harbin netice-i müteyemmesinde bizim kadar alakadarsınız. Sizin ganimetin en ala kısmını kendinize temine muvaffak olacağınızı tarih bize gösteriyor. Fakat pek cüzi bir miktar muharip gönderiyorsunuz. Buna mukabil bizim ikimizin parasından ziyade paraya maliksiniz. Askerlerini bir hareket-i müsterekeye sevk eden üç müttefikin paralarını da müşterek bir kasaya koymaları lazımdır. Bununla beraber siz İngilizler yine kazançtasınız. Çünkü kan paradan daima kıymettardır. Binaenaleyh müteselsilen kefalet ederek birçok milyarlık müşterek bir istikraz akdetmeliyiz. Bu istikraz hâsılını ihtiyacat-ı müteakabilemize sarf edeceğiz.” bk. “Daha Ne Kadar Zaman Gececek”, *Servet-i Fünun*, S. 1241, 5 Mart 1331.

⁸ İlgili haberi aktaran muharrir “Akraba arasında münasebat-ı maliye bidayette nazikâne, müşfikânedir. Fakat sonunda haşinânedir.” sözünü hatırlatarak şöyle demektedir: “Ruslar ve Fransızlar acaba bu körlüklerinde daha çok zaman devam edecekler mi?” Aynı yer.

İtilaf hükümetleri arasındaki anlaşmazlıklar, düşman matbuatında o derece abartılı bir şekilde sunulmaktadır ki, İngiltere de dâhil olmak üzere sanki Almanya ile münferit bir sulha razı olmayacak ülke yok gibidir. Mesela bir Lordlar Kamarası üyesinin ağzından eğer savaş genel bir yorgunluk yani yenişememe durumu ile sonuçlanırsa, İngiltere'nin Almanya ile Fransa ve Rusya'dan daha çabuk anlaşacağı yazılmaktadır.⁹

1916 yılı baharında Paris'te toplanan itilaf devletleri konferansı öncesinde Fransız kamuoyunun tepkisi İngiltere ile birlikte İtalya'ya da yönelmişti. Muharebenin en ağır yükünü ve zahmetini Fransa'nın çektiği, en çok zayıyatı Fransızların verdiği, artık müttefiklerinin Fransa'ya ciddi yardım etmesi gerektiği düşünülüyordu. İngilizler ve İtalyanlardan ısrarla yardım talep ediliyordu. Bazı Fransız parlamenterler, kendi hükümetlerine, İtalya ve İngiltere'nin harbe daha aktif katılımları için muhtıra vermişler,¹⁰ ancak İtalya bu taleplere olumlu cevap vermemişti.¹¹

Beklenen barışın gecikmesi dolayısıyla, itilaf devletlerinin sulha yaklaşımları arasındaki farklılıklar daha fazla vurgulanır olmuştur. Örneğin İngiliz hariçiyeye nazırı Edward Grey'in "*sulhü istemek hakkı olan biri varsa onun da Fransa olduğu*"nu söylemesi, sulh meselesinde Fransa ile İngiltere arasındaki uyuşmazlığın bir işareti olarak yorumlanmıştır. Fransa bu muharebeden en fazla zarar gören ülke olmasına rağmen barış karşıtlığına da en çok bu ülkede tesadüf edildiği ifade edilmiştir. Buna karşılık İngiltere'de sulh üzerinde ciddiyetle düşünüldüğü, aynı şeyin Fransa dışındaki diğer müttefikler için de geçerli olduğu öne sürülmüştür.¹² İngiltere'nin barışa yatkınlığı tezini desteklemek üzere, esir İngiliz er ve zabitelerinin tanıklıklarına binaen, Londra'da Fransa başbakanı Briand'dan bir mütareke talep edilmiş olduğunun açık açık konuşulduğu yazıl-

⁹ "Para! Yoksa Sulh-ı Münferid", *Servet-i Fünun*, S. 1241, 5 Mart 1331.

¹⁰ "Paris Konferansı", *Servet-i Fünun*, S. 1293, 17 Mart 1332.

¹¹ Bu haberlere göre İtalya başvekili Salandra'nın Paris'e gelerek konferansta bulunmasının İtalya'nın Fransa cephesindeki muharebeye ve Balkanlar harbine iştirak edemeyeceğini bildirmek maksadından ileri geldiği anlaşılmıştır. "Paris Konferansı Hakkında", *Servet-i Fünun*, S. 1296, 7 Nisan 1332.

¹² Buna göre Fransa hakkındaki itilaf devletlerinin kanaati şöyleydi: "*Amsterdam gazetelerinin beyanına göre Elyeom muhakkak olan bir şey var ki bu da Londra'da Fransız siyasilerinin tarz-ı hareketi münasebetsiz ve gayrileyik addedilmekte bulunmasıdır. (...) Elyeom meydana bir hakikat var ki o da Amsterdam gazetelerinin beyanatına göre, şimdiye kadar akd-i sulhe en ziyade mümanaat edecek olan İngiltere zannedildiği halde İngiltere'nin sulhe mütemayil görünmesidir.*" Bk. "Her Halde Sulh", *Servet-i Fünun*, S. 1303, 29 Mayıs 1332.

muştur. Bir İngiliz taarruzu için söz verildiği gerekçesiyle üstü örtülen bu meselelerin, İngilizlerin taarruzlarda düştükleri perişan durum neticesinde tekrar gündeme geleceği savunulmuştur.¹³

Bu haberler adeta Fransa'nın harbe devam fikrinde yalnız kaldığı gibi bir tablo çizmektedir. Müttefiklerinde sulh cereyanları yükselirken, sanki sadece Fransa'da farklı toplumsal kesimlerde buna karşı bir direnç vücuda gelmiştir. Paris'te sonuna kadar harp taraftarlarından mürekkep bir grup teşkil olunduğu, Fransız siyasi ve askeri önderlerinin buna katıldığı, bu grubun sulh taleplerine ne kadar mukavemet gösterebileceği gibi yorum ve sorular, itilaf içindeki farklı düşünceleri abartma eğiliminden kaynaklanmaktadır.¹⁴

Bu yorumların üzerinden daha bir ay bile geçmeden, sulh üzerinde İngiliz-Fransız ihtilafı teması, bu sefer Fransa'dan yükselen sulh seslerine karşılık harbin İngiltere menfaatine sürdürüldüğü tezleri ile tekrarlanmıştır. Fransa parlamentosunun gizli oturumunda sosyalistler Alman işgali altında bulunan Fransız topraklarının geri alınabileceği kesin olmadığı halde yüz binlerce gencin feda edilmesine, İngiliz menfaatleri için Fransa'nın mahvedilmesine karşı çıkmıştır.¹⁵

İttifak devletlerinin sulh müzakerelerine başlanması tekliflerinin ve ardından tarafsız devletlerin aracılık girişimlerinin sonuçsuz kaldığı 1916 yılı sonbaharında, bitarafların harbin uzaması ve barışın gecikmesinin sebebi olarak İngiltere'yi gördükleri öne sürülmüştür. İngiltere'nin sulh taraftarı cereyanlarının önüne geçtiği, itilaf hükümetlerini zorla harbe devam ettirmek istediği, harbin gidişatı dolayısıyla Rusya, Fransa ve İtalya'nın bir an önce sulh yapmak menfa-

¹³ "Mütareke Sözü, Son Ümit: İngiliz Taarruzu / İngiliz Esirlerinin İfadatı", *Servet-i Fünun*, S. 1310, 14 Temmuz 1332.

¹⁴ Abartının boyutu o raddedir ki Londra'da İngiltere'nin bu harbe Fransa sebebiyle dâhil olmuş olduğunun Paris tarafından unutulmaması gerektiği ve İngiltere'nin ne zaman gerekli görürse hasımlığı durdurma hakkı olduğu mütalaasının hüküm sürdüğü bile iddia edilmiştir. Yine Londra'da Fransa'nın bir askeri diktatörlük elinde olduğu gibi düşüncelerin dillendirildiği öne sürülmüştür. Bk. "Her Halde Sulh", *Servet-i Fünun*, S. 1303, 29 Mayıs 1332.

¹⁵ Meclisteki şiddetli tartışmalarda sosyalist mebuslar "Fransa kendi mukadderatına sahip midir? Yoksa İngiltere'ye her surette itaate mecbur mu kalmıştır?" sorusunu sormuşlardır. İsviçre'nin *Basler Volksblatt* ve İtalya'nın *Avanti* gazetelerine istinaden: "Fransa Meclis-i Mebusanının Celse-i Hafisi Hakkında / Fransa İngiltere'nin Elinde", *Servet-i Fünun*, S. 1307, 23 Haziran 1332.

atlerine olduğu halde İngiltere'nin bunu kendi menfaatlerine muvafık görmediği ifade edilmiştir.¹⁶

1916 yılı sonu geldiğinde Fransa ve İngiltere'den birini itilaftan ayırmak siyasetinin başarısız olduğu açıkça görülmüştü. Artık aradaki ihtilaflardan çok Fransa'nın harbe girişindeki gerekçelerin geçersiz kılınmış olduğu tezi vurgulanıyordu. Fransa'yı kin ve intikam hislerinin harbe sürüklediği, Fransızların Alsace-Lorraine'i geri almak ümidiyle harbe atıldıkları, ancak harbin üzerinden iki buçuk sene geçmiş ve üç milyon kayıp verilmiş olmasına rağmen bunların geri alınmasına imkân olmadığının anlaşıldığı ifade ediliyordu.¹⁷

Fransa'da uzun bir müddet kalan İskandinav bir gözlemcinin izlenimleri, 1917 yılı başına gelindiğinde, Fransa'da toplumsal psikolojinin Paris gazetelerinin aktardıklarından başka olduğunu ve halkın büyük kısmının barışa meyyal bulunduğunu göstermektedir. Köy ve tarlaların boşaldığı, buralarda insan kıtlığının yaşandığı ve bu yüzden tarlaların ancak kısmen ekilebildiği ifade edilmektedir. Almanya'ya karşı ahali arasında kin ve düşmanlık olmadığı ama İngilizlere bir tepki olduğu anlatılmaktadır. O kadar ki her yerde Fransa hükümetinin Almanlarla el ele vererek İngilizleri kapı dışarı atması fikrinin söylendiği iddia edilmektedir.¹⁸

İtilafı parçalamak gayesiyle dillendirilen tezlerden birisi de İngiltere'nin geleneksel dış politikasının Avrupa'da hangi millet kuvvetlenirse onu zayıflatmak olduğudur. Bu teze göre Avrupa'yı Napolyon ve Fransa aleyhinde ayağa kaldırmış olan İngiltere, bugün de Rusya ile birleşerek Avrupa'yı Almanya aleyhine kışkırtmıştır. İngiltere'nin gelecekte de Almanya ve Avusturya dâhil bütün Avrupa'yı bu sefer Rusya aleyhine kaldırmak ve Rusya'yı ezmek istemesi muhtemeldir. Eğer Fransa kuvvetlenirse bu defa hedef tahtasına oturacak olan yine Fransa olacaktır.¹⁹

¹⁶ "Sulh Meselesi ve Bitaraflar", *Servet-i Fünun*, S. 1332, 22 Kanunuevvel 1332.

¹⁷ "Artık Alsace-Lorraine'e malik olamayacaklarını anladıktan sonra Fransızları harbe sürüklemek çok müşkül olacaktır." Bk. "Fransa ve Sulh", *Servet-i Fünun*, S. 1330, 8 Kânunuevvel 1332. Fransa'nın asker kaybı ile Alsace-Lorraine'in erkek nüfusu hakkında şu ilginç karşılaştırma yapılmaktadır: "Halbuki Fransa bu uğurda üç milyondan fazla evladını mahvetmişken Alsace Lorraine'in nüfus-ı zükürü takriben bir milyon kadardır. Yani bir milyon kurtarmak için üç milyon feda edildi."

¹⁸ "Fransa'da Hakiki Ahval-i Ruhiye", *Servet-i Fünun*, S. 1334, 12 Kânunusani 1332.

¹⁹ "Harpten Sonra - Yeni Siyasetler ve Yeni İtilaflar", *Servet-i Fünun*, S. 1245, 2 Nisan 1331.

İngilizlerin o günkü politikaları da itilaf devletleri arasındaki anlaşmazlık ve güvensizliğin başlıca nedeni olarak gösterilmektedir. Paris ve Petersburg Londra'dan daha fazla yardım bekler ve borca gereksinim duyarken, İngiliz hükümeti ve halkı ise şartların gerektirdiğinden fazla mesai sarf ettikleri halde bunun takdir edilmediğinden şikâyetçidir.²⁰ 1916 baharında Almanya ve müttefiklerinin barış tekliflerine Başbakan Asquith'in olumsuz yaklaşımını eleştiren *The Economist*, İngiliz başbakanı gibi İngiltere'nin müttefiklerine de eleştireldir. Buna göre İngiltere tarafından Fransa'nın Alman tecavüzlerine karşı korunması lazım geldiği beyanatları manasızdır. Her devlet kendisini muhafaza etmeye mecbur olduğu gibi, Fransa da buna mecburdur.²¹

Almanya'nın sulh teklifine İngiltere'nin olumsuz yaklaşımı ittifak devletleri basınında İngiltere'nin müttefikleri arasında giderek yalnızlaştığı haberlerini yeniden tedavüle sokmuştur. Cephelerdeki vaziyet dolayısıyla müttefiklerin İngilizlerin usandırıcı zorlamalarına maruz kaldıkları ve İngiltere'den memnun hemen hiçbir müttefikinin bulunmadığı yazılmıştır. Buna göre İtalyanlar harp dolayısıyla uğradıkları zararı, bilhassa İtalyan sanayiinin hasarını harbin gereklerine değil İngilizlerin kendi menfaatlerini düşünmesine bağlamaktadır. Rus-

²⁰ "Hâkimiyet-i bahriyemizin idaresi bize azim fedakârlıklar tahmil ettiği Paris'te unutuluyor. Eğer Fransızlar ve Ruslar karada vazifelerini, bizim denizde yaptığımız derecede ifa etse idiler bugün daha ziyade ilerlemiş olacaktık. (...) İngiltere Avam Kamarası azasından birinin bu babda gayet manidar bir sözünü işittim: 'Müttefiklerimiz ellerinde revolverlerle üzerimize hücum ediyorlar. Para! Yoksa ayrı ayrı sulh akdedeceğiz.' diye bağırlıyorlar..." Bk. "Para! Yoksa Sulh-ı Münferid", *Servet-i Fünun*, S. 1241, 5 Mart 1331. Müttefik kamuoylarında İngiltere'ye dönük suçlamalara karşın İngiliz kamuoyunun farklı düşündüğü, İngiliz murahhaslarının kendi kamuoylarını tatmin için müttefiklerine iktisadi taahhütlerde bulunmayacaklarını beyan ettikleri bildirilmiştir. Bk. "Paris Konferansı", *Servet-i Fünun*, S. 1293, 17 Mart 1332.

²¹ Oysa İngiliz devlet adamlarının Fransa'yı Alman saldırılarına karşı emniyet altına almaktan bahsetmeleri manasız değildir, olası bir münferit sulh akdine karşı önlemdir: "Fransa'yı Alman taarruzatına karşı İngilizler müessir müzaherette bulunamazlarsa, Fransızlar da kendi kendilerini muhafaza edemezlerse, Fransa'nın münferit sulh akdine talepkâr olması zaruridir. Vakıa *Economist* gazetesi her devlet kendini müdafaa ve muhafazaya mecbur olduğu gibi Fransa'nın da bu mecburiyet karşısında bulunduğunu söylüyorsa da İngiliz rical-i hükümeti bunu söyleyemiyorlar; çünkü bu takdirde Fransızlar da İngilizlere karşı: 'Ya! Öyleyse biz kendi kendimizi müdafaaaya kudretimiz yettiği kadar savaşıyoruz. Kudretimizin adem-i kifayetini görünce akd-i sulh talep ederiz; bu halde Londra Mukavelenamesi bir paçavradan ibarettir.' diyebilecekler ve galiba böyle olacak ki İngiliz mehafilinde sulh sadaları daha tiz perdeden çıkmaya başladı." Bk. "Paris Konferansı ve İtilaf-ı Muhayyel", *Servet-i Fünun*, S. 1293, 17 Mart 1332.

larla İngilizlerin arası zaten açıktır. Rusya mali ihtiyaçları son dereceyi bulduğu halde İngiltere'den hiçbir surette nakdi yardım görmemiştir. Fransa'da, İngiltere'ye bağlanmış devlet adamları müstesna, büyük çoğunluk İngiltere aleyhindedir. Çünkü Fransa cephesinde karşılanması imkânsız bir zarar söz konusudur, Fransız askeri tükenmekte, İngiltere'den ise beklenen asker gelmemektedir.²²

Tablonun İngiltere'den görünüşü ise bambaşkadır. *Daily News* gazetesi 1916 sonbaharında Almanya'nın daha uzun müddet müdafaa savaşına devam edebileceğine dikkat çekerek, İngiltere'nin bütün eli silah tutan adamlarını cepheye göndermesinin sanayiye, ticareti, maliyeyi sarsabileceğini yazmıştır. Almanya kendi öz kaynakları ile yetinebilirken, müttefiklerinin borç vereni olan İngiliz maliyesinin çökmesi itilaf için vahim bir tehlikedir. Harbin uzaması durumunda, İngiltere için asker noksanından büyük bir sorun işgücü yoksunluğu olacaktır. Bitkin düşen Fransa'nın sürekli asker istemesi gibi taleplerini karşılamaya çalışmak İngiltere sanayi ve ticaretini zaafa uğratmaktadır.²³

Avrupa kamuoyunda İngiliz aleyhtarı bir kamuoyu yaratmaya matuf tezlerden biri de İngiltere'nin siyasi ve coğrafi olarak Avrupa'nın bir parçası olmadığı, dolayısıyla Avrupa barışının esasının İngiltere'yi kıtadan uzak tutmak olduğudur. Sabık bir Macar parlamenter tarafından kaleme alınan ve Osmanlı kamuoyuna da tanıtılmaya değer görülmüş olan bir eser, Britanya'yı ayrı bir kara parçası olarak Avrupa'dan ayırmak gereği üzerinde durmaktadır. Eserde savaşın İngiltere'nin iktisadi ve siyasi menfaatleri için gerekli olduğu fikri işlenmekte, Avrupa'nın devamlı bir sulha kavuşması için, İngiltere'nin Avrupa devletler zümresinde bir yeri olmaması gerektiğini savunulmaktadır.²⁴

²² "Sulh Sözleri Ciddi mi?", *Servet-i Fünun*, S. 1300, 5 Mayıs 1332.

²³ "Sir Grey'in Beyanatından Sonra İngiliz Matbuatı Ne Söylüyor?", *Servet-i Fünun*, S. 1324, 20 Teşrinievvel 1332.

²⁴ "Harb-i hazırı bir daha başlamak üzere hitama isal eylemelidir. Bunun için tek bir çare vardır. Bu da Avrupa'nın vücudundan marazın mikrobu def etmek, hemen bütün muharebata sebep olan bu mikrobu Avrupa umur ve mesalihine karışmaktan men eylemektir. Amerika'nın Monroe kaidelerini kabul ile Avrupa kıtasındaki akvam ve mileli bir kütleye ad eylemek, İngilizleri ayrı cezire seknesi olarak bu kıtanın ve bu kütlenin haricinde bırakmak, İngiltere'nin vaziyeti, şerait-i hayatiyesi bambaşka olmasıyla İngiltere Avrupa kıtasına karıştırılmamaktır." Bk. "Avrupa, Avrupalıların / Bir Macar Müellifinin Kitabı Münasebetiyle", *Servet-i Fünun*, S. 1300, 5 Mayıs 1332. Yazar, İngiliz Sömürgeler Bakanı'nın İngiltere'nin sulh masasında kendi sömürgelerini de rey sahibi kılmak istediğine dair ifadelerini İngiltere'nin Avrupa kıtasının geleceği için Kanada, Yeni Zelanda, Avustral-

Savaşın erken aşamasında itilafı bölmek için kullanılan stratejilerden biri de parlamenter siyasal geleneklerin hâkim olduğu İngiltere ve Fransa'da kamuoylarını monarşinin ve liberal fikirlere karşıtlığın kalesi olan Rusya'ya karşı kışkırtmaktı. Rus siyasal düzeninin otoriter karakterinin barış için bir tehdit olduğu vurgulanmaktaydı. İngiliz ve Fransız idareleri ile Rus idaresi arasındaki farka işaret edilerek, itilaf bloğunun bu milletler arasındaki ruhi ve fikri yakınlık ürünü olmadığı ifade edilmekteydi.²⁵ Rusya'nın Avrupa'nın liberal değerleri için bir tehdit olduğu kadar, Avrupa düzeni için de siyasi ve askeri bir tehlike olduğu öne sürülmekteydi.²⁶

Rusya ile diğer itilaf devletleri arasında politik-ideolojik olmanın ötesinde daha gündelik gerekçelerden kaynaklanan anlaşmazlıklar da karşı taraf matbuatının yer vermeyi sevdiği türden yorum ve haberlere konu oluyordu.²⁷ Özellikle de İngiltere nazarında Rusya'nın gözden çıkarılmış olduğu ima ediliyordu. Buna göre Avam Kamarası'nda hükümet adına yapılan konuşmalarda Rusya hakkında konuşulurken binlerce fersah uzakta bulunan bir müttefik ile müşterek hareketin imkânsızlığından söz ediliyordu. Coğrafi uzaklık bir kenara, tarihsel ve kültürel bir ortaklık olmadığından, aksine bir rekabet bulunduğundan Rusya'nın diğer itilaf devletleriyle güçlü bir ittifak yapabilmesi için bu ülkelerin tarihlerini değiştirmek gerekiyordu.²⁸

---

ya ve diğer sömürgeleri söz sahibi yapmak gayesinde olduğu şeklinde yorumlamaktadır.

²⁵ "...çarlık etrafında toplanmış olan grandüklerin keyif ve istibdadı bunların üzerinde icra-yı tesir edeceğinden Rusya siyaseti bu şekilde bugün de yarın da medeni âlem için sulh-şiken bir tehlike, bir musibet halinde bulunacaktır." Bk. "Harpten Sonra - Yeni Siyasetler ve Yeni İtilaflar", *Servet-i Fünun*, S. 1245, 2 Nisan 1331.

²⁶ Rusya'nın gerek Balkan devletlerini Osmanlı Devleti'ne karşı kışkırtarak Balkan Muharebelerini, gerekse de Sırbistan'ı himaye ile I. Dünya Savaşı'nı çıkarmasından maksadının Boğazları ve İstanbul'u ele geçirmek, ayrıca bütün Avrupa hükümetlerini kendine tabi kılmak olduğunu açıkça söylediği iddia edilmekteydi. Bk. "Harpten Sonra - Yeni Siyasetler ve Yeni İtilaflar", *Servet-i Fünun*, S. 1245, 2 Nisan 1331.

²⁷ Örneğin eski Fransız başbakanlarından Clemenceau'nun bir gazete makalesinde Fransız ordusu tarafından sarf edilen mesainin kıymetini tasdikten sakınan Rus gazetelerinin haksızlığından şikâyet etmesi, iki müttefik arasındaki mevcut ihtilafın resmen itirafı olarak yorumlanmıştı. Bk. "E, Sonra?...", *Servet-i Fünun*, S. 1260, 16 Temmuz 1331.

²⁸ "Rusya ananesi başka, âmâl ve makâsıdı başka, Rus milletinin temayülâtı büsbütün başka, bu başlıklar içinde hele vaziyet-i iktisadiyesi itibariyle İngilizlerle Fransızlara takarrüb etmesi muhal bir memleketdir. Fransa, İngiltere, İtalya ayrı ayrı mülahaza olunsa, -bunlar meyanında hiss-i hırs ve intikam ile husule gelen şu ünsiyet-i muvakkateden kat-ı nazar- o kadar zıd-

Münferit sulh stratejisinin bir diğer hedefi olan Rusya'nın savaş dışı kalması önemliydi, çünkü Alman stratejisinin temeli Schlieffen Planı çabuk ve kesin bir zafer için Almanya'nın aynı anda iki cephede savaşmamasını öngörüyordu. Bunu başarmanın iki yolundan biri politik (diplomasi), diğeri stratejik (askeri) idi. Almanya'nın Rusya'yı münferit bir sulh ile savaş dışı bırakma çabaları "havuç-sopa" benzetmesiyle ifade edilmiştir. (Farrar 1976a)²⁹ 1915 kışında "sopa" baskın çıkmış, Almanya Rusya'ya karşı taarruza geçmişti. Rus ordularının başarısızlığı ile Rusya'daki iç karışıklıkların artması ve siyasal istikrarsızlık, ittifak devletleri kamuoyunda Rusya ile ayrı bir barış beklentisini besliyordu.³⁰ 1915 sonbaharında Rusya ile müttefiklerinin siyasal düzenleri arasındaki uzlaşmazlığı vurgulama stratejisi, yerini Rusya'nın müttefiklerince gözden çıkarılmış

---

diyet-i menafi, ihtilaf-ı amal, halen ve atiyen o mertebede rekabet mevcut ki bu hükümetler ve milletler beyninde kavi bir itilaf husulü için bunlar tarihlerini değiştirmek; mazi, hal ve istikbaldeki vaziyet-i umumiyelerini tebdil eylemek lazım. Buna da imkân tasvirine imkân yok." Bk. "Paris Konferansı ve İtilaf-ı Muhayyel", *Servet-i Fünun*, S. 1293, 17 Mart 1332. 1916 yılı sonbaharında ittifak devletlerinin ve bitaraflar adına ABD'nin sulh müzakerelerine başlanması tekliflerine karşı savaşın devamından yana tavır koyan İngiliz siyasetine dönük eleştiriler arasında, Rusya ile ilişkiler yine başı çekiyordu. İngiltere, milletlerin hak ve hürriyetlerinin müdafaasını siyasetlerine esas ilan ettiği ve bu siyasetçe istila hırsı reddedildiği halde, Rusya'nın açıktan açığa ortaya koyduğu haris ve istilacı emellerine İngiltere'nin arka çıkması bazı ılımlı İngilizlerce pek abes bulunuyordu. *Servet-i Fünun*, Rusya ile İngiltere arasındaki muhtemel ayrışmanın Rusya cephesindeki bazı gelişmelerle somut bir ihtimal haline geldiğini de iddia ediyordu: "Eğer haber doğrusa Petersburg'da İngilizler aleyhinde hasmane nümayişler icra edilmesi, İngiltere sefarethanesine tecavüz edilerek bir kısım eşya ve mefruşatın kâmilen tahrip olunması, pek mühim bir hadisedir. Rus milletinin İngilizler aleyhine galeyanını müeyyiddir." Bk. "İngiltere Sulh Müzakeratına Amade mi?", *Servet-i Fünun*, S. 1332, 22 Kanunuevvel 1332.

²⁹ Almanya'nın aynı anda üç büyük güçle savaşamayacağı ve diplomasiye önem vermek gerektiği düşüncesindeki Falkenhayn Rusya'nın itilafтан ayrılacağı beklentisi içindeydi ve bu ümitle kaysere "Almanya bu savaşı kaybetmezse, fiilen kazanmış olacaktır." demişti. Alman diplomatlar başarısız oldular: "Batılı güçler çara, Falkenhayn'ın yapamadığı bir şeyi, İstanbul'u teklif etmişti." (Stone 2012: 66-7)

³⁰ İttifak devletleri matbuatına göre Polonya'daki muharebeler Ruslardan çok Fransızları telaşa düşürüyordu. Çünkü Rus milleti Rus hükümetinin istibdadı altında yalanlarla oyalanmış, hakikatten uzak bulundurulmuş ve Rus ordularının vahim vaziyetinden habersiz bırakılmıştı. Oysa Fransızlar Rusların durumunu görmekte ve bu sebeple daha fazla telaş göstermekteydi. Telaşın nedeni, Rusya'da ihtilalin ayak sesleri sayılabilecek iç karışıklıklar sebebiyle Rusya'nın ittifak devletleri ile bir ayrı bir barış imzalamaya mecbur kalacağını düşünmeleriydi. "Sulh-i Münferid - Rusya'nın Vaziyeti İtibariyle", *Servet-i Fünun*, S. 1260, 16 Temmuz 1331.

olabileceği haberlerine bırakmıştı. Lordlar Kamarası'nda Fransa ve Belçika'nın tahliyesi, tazminat meselesinin dikkate alınmaması fikirleri dillendirilirken Sırbistan'dan ve Rusya'dan bahsolunmaması, İngiltere'nin Sırbistan'ın haritadan silinmesine ve Rusya'nın Alman işgali altında bulunan yerleri kaybetmesine razı bulunduğu şeklinde yorumlanmıştı.³¹

Harp sahalarında ardı ardına gelen hezimetler ve içerideki ihtilal tehlikesinin vaziyeti nazik bir hale getirdiği Rusya'da ülkeyi savaşa sürükleyen ve İngilizlerin telkini ve etkisiyle münferit bir sulha karşı olan idarecilere birer birer iktidardan el çektirilmiştir. Rus hariciye nazırı Sergei Sazonov'un, başvekil Ivan Goremykin'in, Rus Başkumandanı Grandük Nikolai Nikolaevich'in koltukları sallanmaktadır. (Kısa vadede koltuğundan olan sadece grandük olmuştur.) Yani Rusya'nın Almanya ve Avusturya-Macaristan ile ayrı bir barış akdetmesinin önü açılmaktadır.³² 1916 senesi yaklaşırken ortaya çıkan tablo ittifak devletleri matbuatına göre münferit sulhu rasyonel bir seçenek haline getirmiştir. *Servet-i Fünun'* da bu iddianın altı doldurulmak üzere tarafların mevcut durumları karşılaştırılmıştır. Rusya'nın içinde bulunduğu siyasi, mali, iktisadi buhran dolayısıyla belirsizlik içinde olduğu, çarlığın şiddetine paralel olarak ihtilal hareketlerinin şiddet kazandığı, Rusya'nın yardım almaksızın savaşa devam edemeyeceği sonucuna varılmıştır.³³

1916 yılının özellikle ilk yarısında Rusya'nın itilaftan ayrılıp münferit bir sulh yapabileceği iddiaları unutulmuştur. Rus ordusunun büyük taarruz hare-

³¹ "Balkanlar haritasının galipler tarafından istenildiği surette tanzim edilmesine Rusya bağırıp çağırmaya kalkırsa buna karşı da bütün İngiliz kulaklarının sağır olmasına ve bir şey işitmemesine, dinlememesine muvafakat gösterilmiş ve karar verilmiş olduğu..." Bk. "İngilizlerden Sulh Sadaları", *Servet-i Fünun*, S. 1274, 5 Teşrinisani 1331.

³² *Servet-i Fünun* bunun Ruslar için İngilizler ve Fransızlar için olduğundan çok daha isabetli ve gerçekçi bir seçenek olduğunu yazar: "İngiltere bir daha Avrupa'da böyle müttefikler bulamayacağı, Avrupa'yı böyle hercümerç etmeye kadir olamayacağı için harbi devam ettirmekte menfaattar olabilir. Fransızlar intikam ihtiraslarını teskin fırsatını bir daha ellerine geçirme imkânı bulamayacakları için onlar da kudretleri yettiği kadar harbe devam etmek isteyebilirler. Rusları ise icabında sulh-i münferit akdinden alıkoyacak sebepler mevcut değildir." Bk. "Sulh-i Münferid - Rusya'nın Vaziyeti İtibariyle", *Servet-i Fünun*, S.1260, 16 Temmuz 1331.

³³ "İlk alametler zahir oluyor ki İngiltere'nin müttefiklerini son güne kadar kendi menafii uğrunda sürüklemek ve onlara münferit sulh akd ettirmemek yolunda kurduğu dolap artık dönmeyecektir. İngilizlerin müttefiklerince Londra Mukavelesini de şimdiye kadar parçalanmış nice uhud ve mukavelat gibi parçalanacaktır." Bk. "Vaziyet-i Umumiye-i Hazıra Hakkında Bir Fikir", *Servet-i Fünun*, S.1280, 17 Kanunuevvel 1331.

ketleri, Romanya'nın Rusya lehine savaşa dâhil olması bu ihtimali zayıflatmıştır. Öte yandan taarruzların kesin başarısızlığı, yüz binlerle ifade edilen kayıplar ve artan siyasi istikrarsızlığa eşlik eden ekonomik sıkıntılar, 1916 yılı sonunda Rusya'nın sulh istemesi ihtimalini yeniden güçlü bir seçenek haline getirmiştir.³⁴

1917'nin ilk aylarından itibaren Rusya bir devrim anaforuna girmiştir. Ülkenin bütün beşeri kaynaklarını savaşa hasrettiği bir dönemde yaşanan Şubat Devrimi, Rusya'da topyekûn savaş stratejisinin sonunu getirmiştir. Savaşın başında bu stratejiye destek üreten milliyetçilik, yerini Rus taarruzlarının başarısızlığı ve verilen olağanüstü zayıttan sonra genel memnuniyetsizliğe ve isyanlara bırakmıştır. Çar devrilmiş ve politikalarından da yüz geri edilmiştir. Sulhtan yana bir siyaset güdülmeye başlanmıştır. Bu durum müttefiklerin, özellikle

³⁴ *Servet-i Fünun* 1 Kasım 1916 tarihli sayısında, İstanbul'da yayınlanan Almanca gazete *Osmanischer Lloyd'a* referansla bir süredir bazı Rus gazetelerinin sulh kelimesini sıkça kullanmaya ve halkın harpten yorulmuş olduğunu imaya başladıklarını yazmıştır. Duma bütçe komisyonunun ilk toplantısında Rusya'da hayat şartlarının gittikçe kötüleştiği ve bir komisyon üyesinin "Rus kavminin neye mal olursa olsun sulhten başka bir şey düşünmediğini" söylediği belirtilmiştir. *Neue Zürcher Nachrichten* gazetesinden alıntılanan bir haberde de, Rusya'nın Eylül 1914'te itilafçuların münferit sulh akdetmemek hakkındaki Londra Mukavelesine imza koymadığı veya koymuşsa bile bunun Londra hükümetinin bildirdiği şekilde olmadığı iddia edilmiştir. Rusya'nın müttefikleri tarafından kabul edilen şartlardan büsbütün ayrı ve hususi şartları kabul edip taahhütte bulunduğu iddiası, münferit bir sulhun olasılığını göstermek için zikredilmiştir. Bk. "Rusya'da Sulh Temayülatı", *Servet-i Fünun*, S. 1324, 20 Teşrinievvel 1332. Rus Sinod'unun yayın organı *Kolokol* gazetesinde neşredilen ve Rusya'da gündün güne sulh arzularının ziyadeleşmekte olduğunu anlatan bir makalede, Rusya'nın sulh imzalamamasına esef edilmiş ve memleketin iç işlerinin gittikçe daha vahim bir hal aldığı belirtilmiştir. "Rusya'da Sulh Arzusu", *Servet-i Fünun*, S. 1331, 15 Kanunuevvel 1332. *Times*'in Petersburg muhabirine göre de Rus mebuslarının çoğunluğu merkezi Avrupa devletlerinin kendilerini galip addetmeyip itilaf devletleriyle aynı mevkiye telakki eylemeleri şartıyla sulh müzakeresine başlama taraftarıydılar. Bk. "Sulh Hakkında Rusların Bir Fikri", *Servet-i Fünun*, S. 1333, 29 Kanunuevvel 1332. Marc Ferro itilaf devletleri arasında bir güven ilişkisinden söz edilemeyeceğine örnekler verirken Rusya'nın savaşın başından beri müttefiklerine mesafeli kaldığını ve müttefiklerince ödün vererek sulh yapılmasına taraftar bir müttefik olarak görüldüğünü yazar. Rusya'da Alman yanlısı etkin çevreler vardır ve Almanya ile münferit bir sulh yapılıp İngiltere ile münasebetlerin kesilmesine taraftar gruplar bulunmaktadır. (Ferro 2006: 150)

İngiltere'nin tepkisini çekmiş, bu da ilişkilerin daha da gerilmesine yol açmıştır.³⁵

Şubat Devrimi, Rusya'nın harp ve sulh siyasetleri için bir kırılmayı haber veriyordu hiç şüphesiz ama Rusya ile müttefikleri arasındaki ittifak ilişkisi sürdü. Ekim 1917 Devrimi ile yaşanan ise tam bir kesinti idi. Devrimin sloganlarına yansıyan üç talepten biri barıştı: “*Halka ekmek, köylüye toprak, tüm halklara barış.*” (Stone 2012: 105) Lenin'i diğer Rus politikacılardan ayıran, Rusya'daki savaş yorgunluğunun boyutunu ve neye mal olursa olsun barış arzusunu görmesiydi. (Tucker 1997: 152)³⁶

Devrim Rusyasının müttefiklerine verdiği, hemen mütareke ve sulh talebinin yanı sıra eğer talepleri reddedilirse kendilerinin mütareke yapıp münferit sulh için müzakerelere başlayacakları tehdidi de içeren ultimatomu karşılık görmeyince, Lenin hükümeti müzakere sürecini başlattı. İttifak devletleri matbuatına göre bu hadise harbin en ehemmiyetli vakasıydı, çünkü münferit sulh yapmamak üzere itilaf hükümetleri arasında imzalanmış olan Londra Mukavelesini fiilen parçalanmıştı. Ayrıca Rusya cephesinin kapanması merkezi Avrupa devletlerinin buradaki güçlerini diğer cephelere kaydırmasını sağlayacağından bu hadise genel bir barışın ilk önemli adım sayılmıştır. Hadisenin çok önemli bir neticesi de Rusların gizli antlaşmaları neşrederek itilaf devletlerinin

³⁵ Rusya'nın yeni politikasını *Manchester Guardian* gazetesinin Petersburg muhabiri şöyle açıklamıştır: “*Rus demokrasisi hafi ve açık bilumum amal-i fütühat-cüyaneyi reddetmektedir. Demokrasinin uhuvvet-i milal hakkında kendine mahsus birtakım mefkûreleri olup bunları kendi nokta-i nazarına muvafık bir surette kuvveden fiile çıkarmaya gayret eylemektedir. (...) Harbi serian nihayete erdirmek için birtakım harekât-ı faalanede bulunulması lazım geldiği kanaatinden mütevellid işbu siyaset Rusya'nın henüz nail olduğu hürriyetini kurtarmak için yegâne tarihtir. (...) Rus ordusunun vaziyet-i hakikiyesi hakkında vukuf-ı tammı olan Rus demokrasisi, müttefiklerinden ketm-i hakikat eylemeyi kendisi için adeta bir cürüm addeyler. Rus ordusu mucib-i endişe bir haldedir. (...) Ordunun bu haline sebep demokrasinin sulhpervoer programı olduğu iddia olunursa da doğru değildir. Belki bu programı icap ettiren en büyük amil ordunun vaziyeti olmuştur. Rusya'nın işbu sulhpervoer programı yalnız bazı esasata değil, birtakım acı hakikatlere de müsteniddir. (...) Müttefikleri tehlikeli ve memleketi felakete sevkleyecek bir vazifeyi Rusya'ya tahmil edemezler.” Bk. “İngiliz Emperyalizmi ve Rusya”, *Servet-i Fünun*, S. 1351, 7 Haziran 1333/1917.*

³⁶ Bu Lenin'e göre aynı zamanda stratejik bir tercihti: “*Küçük düşürücü bir barış, proleterya devriminin ve Rusya'nın yeni nesiller yetiştirmesinin çıkarına olduğu için makuldür.*” (Lee 2010: 198)

savunageldikleri siyasi ilkelere ters fiil ve vaatlerde bulduklarını ifşa etmele-ridir.³⁷

Rusların savaştan çekilmesinin bazı doğrudan sonuçları olacağı öngörülüyordu. Buna göre Rusların sulh yapmaları Romanya'yı da münferit bir sulha mecbur kılacak, Makedonya'daki itilaf ordusu yardımsız kalacak, böylece Balkanlar meselesi halledilmiş olacaktı. Ayrıca Lenin hükümetinin şimdiye kadar Rusya'nın Fransa'dan, İngiltere'den ve Amerika'dan yaptığı borçlanma ve diğer mali işlemleri hükümsüz ilan etmesi de İtilaf tarafını zor durumda bırakacaktı. Sulh gereği, Rusya'da bulunan Alman, Avusturya ve Macar esirlerinin iadesi merkezi Avrupa ordularının kuvvetini takviye edecekti.³⁸

1918 baharına girilirken İttifak devletleri matbuatında, Rusya'nın çekilmesinden kısa bir süre sonra ABD'nin savaşa dâhil olmasına rağmen, tablonun itilaf devletleri aleyhine döndüğü şeklinde bir algı oluşmuştur. Sulh girişimleri söz konusu edilmediği halde barışın yakın olduğu yazılmaktadır. Şark cephesinde Rusya ve Romanya ile imzalanan mütareke ve sulh antlaşmaları bu iyimserliğin yegâne istinadıdır.³⁹

Münferit bir sulh stratejisinin bir diğer hedefi olan İtalya'nın eski bir müttefik olarak ittifak devletleri nazarında yeni müttefiklerinden farklı bir konumu

³⁷ "Herhalde itilaf zümre-i düveliyesi başta İngiltere olduğu halde harbin bidayetinden beri askeri ve siyasi bugün düşmüş oldukları müşkil vaziyete şimdiye kadar düşmemişlerdir." Bk. "Mütareke Ve Musalaha Etrafında / Ruslarla Mütareke Ve Musalaha - Umumi Sulh Hakkında İhtimalat", *Servet-i Fünun*, S. 1370, 6 Aralık 1917.

³⁸ Mütareke Ve Musalaha Etrafında / Ruslarla Mütareke Ve Musalaha - Umumi Sulh Hakkında İhtimalat", *Servet-i Fünun*, S. 1370, 6 Aralık 1917. Bu öngörüler kısmen doğru çıkmıştır. Romanya 9 Aralık 1917'de Focsani'de ittifak devletleriyle mütareke imzalamıştır. Bundan bir süre sonra, 7 Mayıs 1918'de Bükreş Antlaşması ile sulh akdedilmiştir. Bk. "Romanya ile Musalaha, Kotreçeni Şatosu", *Servet-i Fünun*, S. 1396, 6 Haziran 1918.

³⁹ Barışın tarihte büyük sıkıntı ve belaların sahnesi olmuş olan şarkta yükselmesine özel anlamlar atfedilmiştir: "Asırlık kademe kademe yükselen mavera-yı hayatımdan tecrübe-kar ihtiyar gibi yükselerek sulh isteyen yine şark oldu. Şarkın sinesi asırların en kanlı darbeleriyle çiğnenmiştir. Cehalet zamanının muharebeleri feci olurdu. Lakin medeniyet devrinin bu kahhar cidali en fecii oldu. Korkulan şey er geç gelir çatar. Harpten evvel fudela ve ulema hep muvazenenin muhafazası kaygısında iken muvazene-i düvel zir ü zeber oldu. Müselsel bir felaket beşeriyetin yakasına çöktü. Bunun gibi beklenen şey de ennihaye baş gösterdi. Şu halde sulhun da bir gün şefkat-kar kollarını açarak şu masum beşeriyeti der-aguş edeceğine intizar etmeliyiz." Bk. Burhan Cahit, "İstanbul Postası / Bahar ile Sulh", *Servet-i Fünun*, S. 1384, 14 Mart 1918.

vardı. İtilaf devletleri arasındaki ihtilafları olası bir yol ayrılığının işaretleri olarak yansıtan İttifak devletleri matbuatı, İtalya söz konusu olduğunda devletler arası anlaşmazlıklar kadar halk ve hükümet arasındaki anlaşmazlıkları da öne çıkararak benzer bir etki yaratmak istemişti. İtalya için özellikle farklı bir dil kullanılmış, İtalyan siyasileri ile toplumu arasındaki uçurum vurgulanmıştı. Bu İtalya'nın merkezi Avrupa devletleri ile uzun süreli ittifakını bozup saf değiştiren İtalyan devlet adamlarına karşı anlaşılabilir bir tepkiydi. Bu ayrılığın, halkların değil devlet adamlarının tercihi olduğu fikrinin sonucuydu. İtalya başbakanı Salandra ve dış işleri bakanı Sonnino "*İngiltere'nin bende-i hası*" olarak görülmüş, siyasetlerinin kendi kamuoylarında destek görmediği fikri işlenmişti.⁴⁰ Buna göre İtalya'nın harbe iştiraki en başından beri kamuoyunun temayülü ve genel hissiyatı ile örtüşmemişti. İtalya'nın başını yakan "*İtalya ricalinden birkaçının Venizelosluğu, yani İngiliz bendeliği*" idi. İngiltere'nin İtalya'yı harbe sokmaktaki maksadı Kuzey İtalya'da İtalyan ordusunu çatışma halinde tutarak bir miktar Avusturya-Macaristan askerini meşgul etmekte. İngiltere, Kuzey Fransa gibi İtalya'nın kuzeyi de istila edilse aldırmayacak, İtalyan ordularının bir kısmını kontrolüne alıp istediği tarafa sevk edecekti.⁴¹

Özellikle 1916 yılı başında Karadağ'ın teslim olup sulh istemesi sonrasında, Karadağ ile coğrafi ve siyasi yakınlığı olan İtalya'yı itilaftan ayırma stratejisi ivme kazanmıştır. Karadağ'ın kayıtsız şartsız teslim olması üzerine İngiliz ve Fransızların bir konferans düzenleyecekleri ancak "*menafi-i mahsusalarından bahsedileceği*" gerekçesiyle İtalya'nın bu konferansa davet edilmeyeceği haberleri basında yer almıştır.⁴² İtalya ile müttefikleri arasında 1916 yılı başında yaşanan ihtilaflarda, İngiliz ve Fransızların Karadağ'ın teslim olmasından İtalya'yı mesul tutmaları önemli bir sebeptir. İtalya Karadağ'a yardım etmemekle, hiç ol-

⁴⁰ Bu iki devlet adamının İtalyan parlamentosunun açılışındaki konuşmalarını İtalyan matbuatının bile sefilane bulduğu, hatta sulh zamanında olsa kabinenin bu halde sükûttunun muhakkak olduğunu yazdığı ifade edilmiştir. "*İtalya Parlamentosunda*", *Servet-i Fünun*, S. 1280, 17 Kanunuevvel 1331.

⁴¹ Yunan orduları hakkındaki tasavvur da Venizelos'un sadakati sayesinde aynı şekildeydi. Lord Kitchener'in kurmak istediği milyonluk kara ordularının böylece teşkil edileceği öne sürülüyordu. Bazı İtalyan gazetelerinde yayımlanan "*Madem İngilizler askerlerini Gelibolu'dan çektiler, biz de Arnavutluk'tan çekelim*" yolundaki yazılar ile İtalya'nın itilaftan ayrılabilceği fikrini besliyordu. "*Düşmanlar Arasında - Neler Oluyor? İtilaf mı, İhtilaf mı?*", *Servet-i Fünun*, S. 1286, 28 Kanunusani 1331.

⁴² "*Dün kendilerine yar addettikleri İtalyanları bugün İngilizlerle Fransızlar ağıyardan mı addediyorlar!*" Bk. "*Düşmanlar Arasında - Neler Oluyor? İtilaf mı, İhtilaf mı?*", *Servet-i Fünun*, S. 1286, 28 Kanunusani 1331.

mazsa Adriyatik'te kendisi için de hayati ehemmiyeti haiz olan mevkiilerin müdafaasında gerekli fedakârlığı göstermemekle itham edilmiştir.⁴³

Bu dönemde İtalya'nın İtilaf ile ilişkisi ve sulh talep edebileceği beklentisinin iç ve dış kaynaklı iki motivasyonu vardı. Karadağ'ın teslimi üzerine İngiliz ve Fransızlar arasında gerçekleşen müzakerelere İtalya'nın davet edilmemesi, müttefikleri nazarında İtalya'nın konumunu gözler önüne sermişti. Salandra-Sonnino kabinesinin kamuoyu desteğinin tükendiği, hükümet krizinin ve iktisadi buhranın İtalyan devlet adamlarını telaşa düşürüp mühim kararlar vermeye mecbur bıraktığı ileri sürülüyordu. Özellikle hariciye nazırı Sonnino İtalyan gazetelerinin hedefindeydi, galiz ifadelerle Sonnino'nun İtalya'yı harbe sürüklemekte en mühim aktör olduğu, İngilizlerin telkinlerine kapılarak milletini bu işe bulaştırdığı yazılıyordu.⁴⁴

İtalya'nın itilafтан kopabileceği mealindeki haberlerden biri de Almanya imparatorunun Niş'te Bulgaristan Kralı ile yaptığı görüşmede, İtalya tarafından sulh talep edilmesi ihtimalinden bahsetmiş olduğu rivayeti idi.⁴⁵ İtalya'nın itilaf devletlerinin Selanik ordusuna İngiliz ve Fransız baskısıyla iştirak edip etmeyeceği ya da itilafın isteği rağmen Arnavutluk'tan askerlerini çekip çekmeyeceği hakkında çelişkili haberler geliyordu. 1916 ilkbaharında İtilaf devletleri konferansına gidecek İtalyan hariciye nazırına kamuoyunda tepkiler artmıştı. İtalya'nın başına harp gailisini çıkaran hükümete tepkili İtalyan kamuoyu, Paris'e gidecek nazırdan Fransa cephesine İtalyanların asker göndermesi talebini kabul

⁴³ Bu *Servet-i Fünun*'a göre ihtimal dışıdır ve gelişmelerin altında yatan asıl sebep İtalyan kamuoyunun savaş karşıtlığı ve sulh talebidir: “İtalya'nın bu hareketi, adeta ahval-i dâhiliyesindeki tezebzüban ile İtalya efkâr ve hissiyat-ı umumiyesinde muharebeye meyyal olmak şöyle dursun, belki muharebe aleyhinde mevcut ve mütezayid olan tesirat ve infialat sebebiyle şu harb-i umumiden çekilip kaçınmak ve ayrıca akd-i sulh edebilmek için vesileler izharına mecbur kaldığını akla getiriyor. Bir taraftan dost ve müttefiklerinin -İngilizler, Fransızlar hatta Ruslar- İtalya'ya hücumu, diğer cihetten İtalya'nın yalnız başına talepkâr-ı sulh olacağı yolundaki rivayet, İtalyanların bu muharebeden çekilmek istemelerini daha ziyade takviye ediyor.” Bk. Aynı yer.

⁴⁴ “Adriyatik Denizi – İtalyanların Müşkil Mevkileri”, *Servet-i Fünun*, S. 1286, 28 Kanunusani 1331. Avanti gibi gazetelerden İtalya'da günden güne kabine aleyhindeki infialin artmakta olduğunu nakleden *Servet-i Fünun*, İtalyan ve Fransız gazetelerinden müttefik ülke kamuoylarında ortaya çıkan hoşnutsuzluklar izale edilemezse İtilaf hükümetleri arasında işbirliğinin sürdürülemeyeceği mealindeki yorumlara yer vermiştir. “İtalya ve Dostları / İtilafçılar Arasında - Sulh Hayalleri”, *Servet-i Fünun*, S. 1286, 28 Kanunusani 1331.

⁴⁵ Aynı yer.

etmemesini istemekteydi. İtalya-Avusturya cephesinden bir tek neferin çekilmesine razı olunmayacağı söyleniyordu.⁴⁶

Ocak 1917'de Roma'da toplanan İtilaf devletleri konferansı ile ilgili haber ve yorumlar da İtalya ile müttefikleri arasındaki sorunların arttığını, konferansın bu yüzden Roma'da gerçekleştiğini öne sürmüşlerdi. İtalya ile Fransa ve İngiltere'nin Yunanistan meselesi üzerinde anlaşmazlığa düştükleri iddia olunmaktaydı. İtalya'nın eski muahedeleri ayakları altına alarak, otuz senelik müttefiklerine karşı ilan-ı harpten çekinmediği hatırlatılmış, yeni müttefiklerine de ihanet edebileceği ima edilmişti.⁴⁷

⁴⁶ "Paris Konferansı", *Servet-i Fünun*, S. 1293, 17 Mart 1332. Bu ve benzeri haber ve yorumlar, İtalyan yetkililer tarafından zaman zaman yalanlanıyordu. 1916 yılı Nisan ayında İtalya hariciye nazırı Sonnino'nun İtalyan meclisindeki konuşması, itilaf hükümetleri arasında tam bir uyum ile fikir ve gaye birliği olduğu mealindeydi. *Servet-i Fünun* bu konuşmayı hadiset bağıra bağıra İtilaf hükümetlerinin menfaatleri arasında zıtlık, gayelerinde ihtilaf, fikirlerinde ayrılık olduğunu söylediği için itilaf nazırları da sürekli bunu tezkibe çalışıyorlar, diye yorumlamıştı. Sonnino'nun sözlerine karşılık, İtalya'nın savaşa girmesine muhalefeti ile bilinen sabık İtalya Başbakanı Giovanni Giolitti'nin beyanatını delil gösteren mecmua, Macar gazetelerinden birine referansla, Paris Konferansı'nın da itilaf hükümetleri arasındaki uyumsuzluğu açığa vurduğunu savunmuştu. Paris Konferansı'nda Rus murahhası General Jelinski ile Asquith arasında, Rus murahhasın konferans salonunu bırakıp çıktığı bir tartışma yaşandığına dair haberler buna kanıt olarak sunulmuştu. Sonnino gibi itilaf devlet adamlarının açıklamaları yükselmekte olan sulh cereyanlarına bir derece de olsa mani olmak maksadına matuftu. *Servet-i Fünun*'a göre Sonnino'nun sözlerinden Paris Konferansı'nda şu kararların çıktığı istidlal edilebilirdi: "Toplandık. Her birimiz meramımızı izah etti. Anladık ki İttihad-ı hareket, teşrik-i ef'al bizim için kabil değil. Her birimiz bildiğini işlesin, başka çare yok. Fakat bu içtimalardan, bu müzakerelerden elbette herkes bir şeye intizar ediyor: Bari birbirimize nöbet ve sıra ile, her birimizin 'aramızda ahenk-i tam var' şarkısını birer kere olsun çağıracağı tarzında söz verelim. Bari bir şey yapamadık, hiç olmazsa mukatele meydanlarına sürüp götürdüğümüz milletlerimizin efradını büsbütün yeis ve inkisara uğratmamak, gündün güne bunlar arasında artmakta olan sulh cereyanlarına bir derece mani olmak için ahenkten bahsedelim. Konferansın bir netice-i fiiliye ve maddiyesi yok; hiç olmazsa kabil olduğu kadar bir netice-i maneviyesi istihsal edilebilsin." Bk. "İtalya Hariciye Nazırının Nutku", *Servet-i Fünun*, S. 1296, 7 Nisan 1332.

⁴⁷ "Roma'da Toplandılar", *Servet-i Fünun*, S. 1333, 29 Kanunuevvel 1332. Selanik ve civarında General Sarrail'ın komutasında bulunan itilaf ordusunun garp cephesine mi çekileceği yahut bir kat daha takviye mi edileceği müzakere konusudur. Roman-ya'nın düşmesi sonrasında bu ordunun tehlike altında bulunduğu, çekilmesi durumunda ise itilaf devletlerinin Balkanlar ve doğudaki nüfuzunun tükeneceği değerlendirilmeleri yapılmıştır.

İttifak devletlerinin sulh-i münferit stratejisi 1916 yılı başında Karadağ'ın teslim olmasıyla nihayet sonuç vermiştir. Karadağ itilaf devletleri içinde sulh müzakerelerine girilmek üzere mütareke isteyen ilk ülke olmuştur. Avusturya ve Macaristan buna muvafakat etmemiş ve Karadağ'ın kayıtsız ve şartsız teslim olmasını istemiştir. Karadağ kralı ve hükümeti bunu da kabul etmiştir. Haber Berlin-İstanbul arasında çalışan ilk "Balkan sürat katarının" İstanbul'a gelişine tesadüf etmiş, İstanbul'da da diğer ittifak memleketlerinde olduğu gibi sevinç ve umutla karşılanmıştır. Karadağ küçük bir ülke olsa da hadisenin dünya çapında tesirleri olacağı düşünülmüştür. Yalnızca askeri bir başarı değil, diplomatik bir zafer olarak görülen bu hadiseye simgesel bir anlam yüklenmiştir. Karadağ'ın teslim olması ile itilaf devletlerinin, özellikle de İngilizlerin, harbin başından beri Londra Mukavelenamesi'ne istinaden münferit sulh yapılmaması kararlılığı Karadağ tarafından çığnemiştir: "*Kaide-i itilaf haleldar olmuştur.*"⁴⁸ Ne var ki bu söylem gerçeği tam olarak ifade etmiyordu: 1916 yazında münferit sulh stratejisinin yerini itilaf bloğuna yapılan sulh teklifleri almıştı.

3- Sulh Teklifleri

1915 yılı sonundan itibaren ve özellikle de 1916 yılı boyunca dünya kamuoyunda sulh beklentilerinin mahiyeti değişmiştir. O zamana kadar ittifak ülkeleri basını tarafından itilaf saflarında büyüdüğü haber verilen barış talebi artık bizzat ittifak devletlerinin, özellikle de Almanya'nın resmi makamlarınca dillendirilmeye başlanmıştır. Bu kamuoylarında zaten mevcut olan barış taleplerinin resmi barış tekliflerine inkılap ettiği bir süreçtir.

Bu aşamanın erken evresi Alman devlet adamları ve basınının son derece özgüvenli ve üst-perdeden müzakereye hazır oldukları mesajını verdikleri bir dönem olmuştur.⁴⁹ Alman Reichstag'ında sulh kelimesinin ilk kez telaffuz edildiğine dair haber ve yorumlar, şimdiye kadar söz hakkının kılıçlarda olduğunu ancak kılıcın sözünü söylediği fikri üzerine bina edilmişti. Savaşın ilk yılı geride kalırken Almanya ve müttefiklerinin ordularının bütün cephelerde galip olduğu, iki krallığın (Belçika ve Sırbistan) mahvedildiği, Fransa'nın en zengin yerleri

⁴⁸ "Karadağ Ve Balkanlar - Karadağ'ı Teslim-i Silaha Sevk Eden Ahval", *Servet-i Fünun*, S. 1284, 14 Kanunusani 1331.

⁴⁹ 23 Aralık 1915 tarihli sayısında *Servet-i Fünun*, *Osmanischer Lloyd*'a referansla hemen hemen aynı zamanda Alman Reichstag Meclisi ile İngiliz Avam Kamarası'nda sulh şartları ve ihtimallerinin mevzubahis edildiğine dikkat çekmiştir. İngiliz parlamentosunda bu taleplerin ilk defa dillendirilmediğini, bugüne kadar sulh taleplerinin ekseriya orada vuku bulduğu vurgulanmıştır. "Reichstag ve Sulh İhtimali", *Servet-i Fünun*, S. 1279, 10 Kanunuevvel 1331.

ile Rusya'nın geniş topraklarının işgal edildiği bir tablo çiziliyordu. Sulhun bu tarihlerde gündeme gelme gerekçesi, yaz mevsimi gelmeden harbe bir ara vermektir. Kış aylarında muharebelerin zorluğu artmakta, orduların hareketliliği kısıtlanmaktaydı.

Öte yandan muharip taraflar açısından sulhtan söz etmenin zayıflık ve yorgunluk algısı doğurması gibi bir risk de söz konusuydu. Bu riski izale etmek isteyen ittifak devletleri matbuatına göre kendisini güçlü gören taraf daha az tehlike ile ve daha kolayca barıştan bahsedebilirdi. Reichstag'daki konuşmasında Alman başbakanı böyle bir zanna meydan vermeyecek bir dil ve tonda konuşmuştu. Başbakan Alman ihtiyatlarının miktarının askerlik hizmetinin genişletilmesine bile hacet bırakmadığını ve Almanya'nın yarım asırdır böyle bir harbe hazırlandığını belirtmişti. Barışın itilaf devletleri lehine olacağını, savaş devam ettikçe Almanya'nın talep edeceği tazminatın artacağını vurgulamıştı.⁵⁰

Bu gayet üst perdeden, ittifak devletleri matbuatının "alıcınabane" diye tanımladığı⁵¹ sulh teklifinden sonra tabiri caizse top İngiltere tarafına bırakılmıştır. Savaşın müsebbibi olarak itham edilen İngiltere'nin üzerine bu teklifle muharebenin ilanihaye devam etmesi tehlikesinin mesuliyeti de yüklenmiştir. Ayrıca savaşın güneye ve doğuya doğru yayılması durumunda İngiltere için hayati risklerin artacağı tehdidinde bulunulmuştur.⁵²

İlk biçimleriyle bu sulh teklifini bir tür sulh dayatması olarak okumak mümkündür. Muhataplara sunulan şey bir barış olmaktan öte, eğer teklif karşılık bulmaz ise sürekli bir savaş tehdidiydi. Merkezi Avrupa devletleri ile müttefiklerinin her türlü fedakârlığa razı ve harbe devam için hazırlıklı olduklarının altı çiziliyordu. Harbe devamda ısrarın itilaf için daha büyük tahribat ve sefalet getireceği, ayrıca insanlık ve medeniyet için de nafile zararlar doğuracağı ifade ediliyordu. Bilhassa İngiltere'nin savaştan sonra bin senede bile doğrulamayacağı ifade ediliyordu.⁵³

İngiltere teklife soğuk yaklaştı. *Servet-i Fünun* hem Avam Kamarası ve hem de Lordlar Kamarası'nda birçok defa sulhtan bahsedilmiş olsa da, İngiliz baş-

⁵⁰ Aynı yer.

⁵¹ "Vaziyet-i Umumiye / Karada ve Denizde", *Servet-i Fünun*, S. 1303, 29 Mayıs 1332.

⁵² "Bu halde İngiltere isterse müttefiklerine bitkin bir hale gelinceye harbe devamı emretsin. Bu bitkinlik hâsıl olacak, bu zaman yorgun ve bitkin müttefiklerinin haricinde İngiltere de bunun kendisine neye mal olacağını anlayacak." Bk. "Reichstag ve Sulh İhtimali", *Servet-i Fünun*, S. 1279, 10 Kanunuevvel 1331.

⁵³ "Vaziyet-i Umumi", *Servet-i Fünun*, S. 1280, 17 Kanunuevvel 1331.

bakan Asquith'in hemen her defasında "üst perdeden atıp tuttuğunu, ezberlemiş olduğu sonuna kadar muharebe sözünü tekrarladığını" yazıyordu. Sonuna kadar muharebenin amacını sorguluyor, İngiltere'de hala bunun ihtimal ve imkânı kalmamış olduğunu anlamayan olabileceğine hayretini beyan ediyordu. İngiltere'nin kendi menfaatleri doğrultusunda müttefiklerinin ayrı barış yapmalarına engel olduğunu, harp veya sulha karar verme hakkını elinde tutmak istediğini yazıyordu. Ne var ki buna razı olan hükümetler hayati menfaatleri ve varlıkları tehlikeye düştüğü zaman mahva razı olmayacaklardı.⁵⁴ Benzer tezler farklı biçimlerde itilaf devletleri matbuatında da dillendiriliyordu. *Servet-i Fünun* Alman *Vossische Zeitung*'dan naklen İngiliz *The Economist*'in Asquith'in sulh hakkındaki yaklaşım ve tezlerini tenkit eden bir makalesine yer vermişti. Makalede Belçika ve Sırbistan'ın kurtarılması ihtimali görülmediği, çünkü hiç kimsenin ölülere diriltmeye kadir olmadığı söylenmekteydi. Belçika ile Sırbistan'ın ihyası esaslı üzerine sulha kalkışılacak olur ise barış yapılamayacaktı. Asquith'in şartlarının hiçbir zaman sulhu temin edemeyeceği, uzun müddet harbe devam etmenin ise genel bir felaket olacağı öne sürülmekteydi.⁵⁵

Almanya'nın teklifini itilaf devletlerinin reddetmesiyle barış müzakereleri devlet adamları arasında bir diyalog olmaktan çıkmış, muharip tarafların ve tarafsız ülkelerin matbuatları arasında sürdürülmüştür.⁵⁶ Bu aşamada özellikle

⁵⁴ Asquith'in sonuna kadar muharebe tezini bir İngiliz lordu "sulh kelimesini lügatimizden tayyettik" diye ifade etmişti. Bk. "Sulh Sözleri Ciddi mi?", *Servet-i Fünun*, S. 1300, 5 Mayıs 1332.

⁵⁵ "İtilafçılar Sulhten Bahsediyorlar", *Servet-i Fünun*, S. 1293, 17 Mart 1332. Bir İngiliz komutan, General Porter'in "Şimdiye kadar ki bütün hadisat Almanlara müsaait cereyan etmiştir. Hiç kimse Almanya'nın hiçbir tarafta mağlup olmadığını inkâr edemez." sözleri ile Asquith'in "muvaaffakiyete kadar harbe devam" arasında bir karşıtlık kurulmaktadır. *Servet-i Fünun* General Porter'in sözlerini destekler mahiyette İngiltere'nin hakiki vaziyetini görmeye İngiliz kibir ve gururunun razı olamadığını söylemektedir. Kut'ül-Amare'de 13 bin 200 kişilik İngiliz ordusunun teslim oluşu, Süveyş Kanalı'nın 30 kilometre mesafesinde bir İngiliz livasının hezimet ve bir miralay ve yirmi kadar zabıt ve yüzden fazla İngiliz efradının esir edilişi, Bahr-i Sefid'de amiral zırhlısının batırılışı, İrlanda İhtilali gibi birer gün fasıla ile birbirini takip eden hadiseleri hatırlatılmaktadır. Bk. "İngiltere ve Muharebe / İngiltere'yi İnadı Nereye Sürükleyecek", *Servet-i Fünun*, S. 1300, 5 Mayıs 1332.

⁵⁶ Almanya'nın ABD hükümetine bir nota vererek iki defa sulha amade olduğunu ilan eylediği yolundaki haberler üzerine İngiliz kabinesine yakınlığıyla bilinen liberal *Westminster Gazette* Almanya'nın ne zaman böyle bir ilanda bulunmuş olduğunu sormuştur. *Servet-i Fünun* bu sorunun gaflet ve cehaletten değil olsa olsa Alman matbuatıyla bu mesele hakkında bir tartışma açarak Almanya gazetelerinin sulha dair

bitaraf ülkelerin harbin devamından İngiltere'yi sorumlu görmeleri ittifak devletleri için önem kazanmıştır. İsviçre gazetesi *Tagblatt* gerçekten tarafsız olan hiçbir aklın itilafçıların zaferine kadar muharebenin devam edeceği söylemini anlamlı bulamayacağını yazmıştır. Mevcut halin inkâr edilemeyeceği ve tarafsızların harbi hangi tarafın sürdürdüğünü takdir ettiği bildirilmiştir.⁵⁷

Sulh tekliflerinin önce Alman ve İngiliz devlet ricali arasında sonra kamuoyunda tartışılmaya başlandığı bu dönemde Fransa'nın sulh şartları da Fransız devlet adamlarının açıklamalarıyla kamuoylarına mal olmuştur. Fransız cumhurbaşkanı Raymond Poincaré'in Nancy'yi ziyareti esnasında, Loraine firarilerine irat ettiği nutuk sulh hakkında Fransız resmi görüşünü yansıtmıştır. Poincaré ittifak devletlerinin kendilerine ne doğrudan doğruya ne de aracılarla sulh teklifinde bulunmadıklarını, düşmanlarının kendilerinden ricada bulunmalarını istemedikleri gibi onların şartlarına boyun da eğmeyeceklerini söylemiştir.⁵⁸

İtilaf devletlerinin bu yaklaşımına Almanya teklifi geri çektiğini ilan ederek ve harbe devam mesajıyla cevap vermiştir. Daha önce Almanya'nın askeri üstünlüğünü tasdik edilirse sulh müzakerelerine başlanabileceğini söylemiş olan başbakan Bethmann Hollweg Reichstag nutkunda harbin durumundan söz et-

---

kanaatlerini daha da açmalarını sağlamak maksadına matuf olabileceğini yazmıştır. Nitekim *Kölnische Zeitung Westminster Gazette*'e cevaben Almanya başvekilinin Reichstag meclisindeki nutuklarını hatırlatmıştır. Almanya ordularının muzafferiyetlerine işaret edilen bu nutuklarda, Almanya'nın sulh akdi için şartları "*Almanya'nın istikbalinden emin bulunmak, her türlü tehlike ve tehditten ari kalmak ve kuvva-yı milliyesi serbestçe inkişaf-ı sulhpervaneye mazhar olmak*" olarak zikredilmiştir. "Sulh Sözleri Ciddi mi?", *Servet-i Fünun*, S. 1300, 5 Mayıs 1332.

⁵⁷ *Tagblatt* merkezi Avrupa hükümetleri açıkça düşmanın askeri vaziyeti tasdik ve sulh kelimesini telaffuz etmesinin sulh akdi için yeterli olacağını söylediklerini; itilafçıların buna karşılık gösterdikleri müzakere tarzının Almanya'daki barışçı hissiyatı imha edebileceğini yazmıştır. Bu ise sulh şartlarının daha şiddetlenmesine yol açacak ve hiç kimse Almanya'nın muzafferiyetlerinin meyvelerini tamamıyla toplamasına itiraz edemeyecektir. Bk. "Paris Konferansı ve Sulh Meselesi", *Servet-i Fünun*, S. 1296, 7 Nisan 1332.

⁵⁸ Maksatlarının kendi şartlarını düşmana telkin etmek olduğunu söyleyen Poincaré'in şu ifadeleri kendi sulh tasavvurlarının ve savaşın yakın geleceğinin bir özetidir: "*Biz bütün Avrupa için daimi bir tehdit teşkil edecek surette Almanya'yı istediği zaman bir muharebe başlatmakta serbest bırakacak bir sulhu da arzu etmiyoruz. Biz medit, mütevazın ve teminat-ı cedideye ve hukuk-u müessiseye müstenid bir sulh istiyoruz. Böyle bir sulh temin olunmadıkça ve düşmanlarımız kendilerini mağlup ad etmedikçe muharebeye hitam vermeyeceğiz.*" Bk. "Poincaré Sanki Sulhten Bahsediyor", *Servet-i Fünun*, S. 1300, 5 Mayıs 1332.

miş ve Almanya ile müttefiklerinin Garp, Şark ve Balkan sahalarında geniş ülkeleri işgal altında tuttuğu hakikatinin ortada olduğunu söylemiştir. İtilafçıların bunu tasdik etmelerini müzakerelere girişilmesi için yeterli gören Alman başbakan, harp haritaları esası üzerine görüşmelere başlamanın bunları olduğu gibi kabul etmeyi gerektirmediğini izah etmiştir. Müzakereler bu esastan başlayacak ve varacağı neticelere göre vaziyet şekillenecekti.⁵⁹ İtilaf devletleri bu teklifi reddetmişti, çünkü harp haritalarını müzakere zemini olarak almak, itilaf devletleri için mağlubiyeti itiraf anlamına gelirdi. Galip veya mağlup gibi bir kayıt ve ima olmaksızın eşit iki taraf olarak sulh masasına oturmayı kabul edilebilir görüyorlardı. Alman başbakan ise nutkunda sulh teklifinden sonra tablounun Almanya ve müttefikleri lehinde değişmiş olduğunu anlatmıştır. Kut'ül-Amare'de İngiliz ordusunun teslimi, Verdun muharebeleri, Skagerrak deniz muharebesi, İtalyaya taarruzlar bunu göstermektedir. Bu tablodan hareketle Alman başbakan Amerika tarafından teşebbüs edilecek sulh girişimleri hariç olmak kaydıyla artık savaşan devletlerarasında sulh meselesinin mevzubahis olamayacağını ifade etmiştir.⁶⁰

Bundan sonra sulh meselesi tarafların birbirlerini sulh karşıtı olmakla suçladıkları, bazıları kamuoyuna yansıyan bir dizi tartışmanın konusu olmuştur. İngiliz Avam Kamarası'nda bir milletvekili Başbakan Asquith'e Almanya hariçiyeye müsteşarı Zimmermann'ın Almanya defalarca sulh müzakerelerine girişilmesi için iyi niyet gösterdiği halde, İtilaf devletlerinin İngiltere baskısıyla buna eğilim göstermediği mealindeki beyanatını sormuştur. Asquith cevaben Almanya'nın itilaf hükümetlerinden bazıları için kabul edilemez şartlardan başka bir sulh yaklaşımı göstermediğini, itilaf devletlerinin İngiltere baskısı altında olduklarının da katiyen doğru olmadığını söylemiştir. Bir diğer parlamenterin

⁵⁹ Bethmann Hollweg, *Münchener Neueste Nachrichten* gazetesine verdiği bir mülakatta, olası müzakereler öncesi işgalleri altında bulunan toprakları "*Almanya elinde kuvvetli rehinler*" olarak tanımlamış, savaş ve barıştan beklentilerinin sınırlarını da çizmişti: "*Şu halde Almanya'nın matlubu hadisattan mütevellid ve mütekevvin hakikatin hasımları tarafından teslimidir. Almanya Avrupa'da tefevvuk ve hâkimiyet iddiasından uzaktır; bu da bütün bitaraflarca musaddıktır.*" Bk. "Vaziyet-i Umumiye / Karada ve Denizde", *Servet-i Fünun*, S. 1303, 29 Mayıs 1332.

⁶⁰ "...madem ki düşmanlar vaziyet-i umumiyeyi kendi lehlerine tebeddül etmek ümidini hala besliyorlar ve harbe devam etmek istiyorlar, biz de muzafferiyet-i katiye ve kahire ile düşmanları mecbur-i iman edinceye kadar hiçbir fedakârlıktan kaçınmayacağız, hiçbir türlü meza-himden çekinmeyeceğiz, her türlü mevani ve müşkülâtı iktiham eyleyeceğiz ve harp edeceğiz..." Bk. "Almanya Başvekilinin Nutku / Sulhperverlik ve Harp ve Sulh Meselesi", *Servet-i Fünun*, S. 1303, 29 Mayıs 1332.

herhangi bir surette sulh şartları teklif edilip edilmediğini sorusuna Asquith'in cevabı ilginçtir: “Yalnız gazetelerde yazanları biliyorum.”⁶¹

Fransız parlamentosunda sulh tartışmalarının başını sosyalistler çekiyordu. Harbin devamına karşı çıkan sosyalist mebusların hükümete ve müttefiklere eleştirilerini cevaplayan Fransa başbakanının açıklamaları ittifak devletlerinin sulh taleplerini ret gerekçelerini de içermekteydi. Briand müttefiklerin zafer için sarf ettikleri çabayı övmüştü. İngiltere'nin hem Fransa cephesinde şerefli bir rol oynadığını, hem de denizleri himaye ettiğini belirterek ciddi boyutlardaki İngiliz zayıfatının da dikkate alınması icap ettiğini savunmuştu. İtalyanların zor arazi şartlarında, Rusların nakliye zorlukları altında ortak bir maksat için harp ettiklerini söylemişti. Savaşın itilaf devletleri açısından en olumsuz şartları hüküm sürerken ve vaziyetin tam da itilaf lehine dönmeye başladığı bir zamanda barış istenmesi kabul edilemezdi. Böyle bir barış yeni savaşların gerekçesi olabileceği, gelecek nesilleri de başka harplere mecbur edebilecekti.⁶²

İki tarafın devlet adamları, kamuoylarından aykırı sesler yükselse bile, savaşın devamı için sert tonda açıklamalar yapmaktan kaçınmaz olmuşlardı. Barış teklifinin mimarı Alman başvekili Bethmann Hollweg de artık Briand kadar sertti. Eylül 1916'da Reichstag'ın açılış nutkunda düşmanın büyük taarruzlarında elde ettiği küçük muvaffakiyetleri zikretmişti. Düşmanın zafer ve tahrip arzusuyla, Almanya'nın ise hayat ve istiklali için savaştığını, bu yüzden barış müzakerelerine hazır olduklarını ilk kendilerinin ilan ettiğini söylemişti. Düşmanlar ise Briand'ın söylemine yansıdığı gibi, şimdi yapılacak bir barışın bir utanç vesilesi olacağını ifade etmekteydi.⁶³ Bulgaristan Başbakanı Vasil Rados-

⁶¹ “Avam Kamarasında Sulh Bahsi”, *Servet-i Fünun*, S. 1315, 18 Ağustos 1332.

⁶² “İki senedir Fransa istilâkâr ile uğraşiyor; kademe kademe onu püskürtüyor. Bu sırada mı sulhten bahsediyorsunuz? Ölülerimizin hatırası namına bu ayıptır. Fransa'nın ulu vicenabını bilmiyorsunuz. Zannediyorsunuz ki Fransa milyarlarca mukabil bir sulh kabul edebilir. Böyle bir sulh ensal-i atiyeyi muharebeye sürükler. Ensali atiyeye mütemadiyen bu defa muvaffak olamadığı fena darbeyi tekrar etmek isteyecek olan Almanya'nın tehditkâr taarruzatına maruz kalır. Eğer sulh ve müsalemet dünyaya hâkim olsun, adalet payidar olsun dersiniz, memleketimiz için parlak muzafferiyet temenni ediniz. Ancak bu halde sulh ve müsalemet avdet eder. Memlekete hal-i hazırda istihsal-i sulh edebileceği zannını vermeye çabalamayınız. Bugünkü sulh mütenezzilane olur. Hiçbir Fransız bunu arzu edemez.” Bk. “Fransa Meclis-i Mebusanında Münakaşat ve Briand'ın Cevapları”, *Servet-i Fünun*, S. 1319, 15 Eylül 1332.

⁶³ Bu durumda Bethmann Hollweg, “bizim yeniden sulh teklifinde bulunmamızı talebe cüret edecek acaba kimse var mıdır?” diye sorar ve Briand'a şöyle cevap verir: “Fransa başvekili Briand Fransa'nın kavi ve devamlı bir sulh ve atide akdolunacak beynelmüel muahedat ile

lavov da Amerikan *New York World*'e verdiği mülakatta savaşın genel vaziyetinin ittifak devletleri lehine bulunduğunu, itilaf hükümetlerinin harbi ne kadar devam ettirseler de evvelce ilan ettikleri maksatlarına erişmelerinin imkânsız olduğunu söylemişti. İtilaf hükümetlerinin zafere kadar harbe devam ilkesinin daha harap bir dünya ile binlerce hayatın beyhude yok edilmesinden başka bir anlamı olmayacaktı. Bu yüzden sulh zaruridi.⁶⁴

Sulh tekliflerinin reddi ve zafere kadar savaş siyasetinin İngiliz iç politika-sına da bir yansıması olmuştur. Harbe devam tezinin hararetli bir taraftarı olan Savaş Bakanı Lloyd George Aralık 1916'da başbakanlığa gelmiştir.⁶⁵ İtilaf dev-

---

milletlerin her türlü taarruzdan vikayesini temin için vuruştüğünü söylüyordu. Almanya da başka bir şey arzu etmiyor. O da her türlü taarruzdan masuniyetini talep ediyor." Bk. "Almanya Başvekilinin Reichstag'da Nutku", *Servet-i Fünun*, S. 1320, 22 Eylül 1332. Ayrıca bk. "Harp ve Sulh / Almanya Başvekilinin Nutku Münasebetiyle", *Servet-i Fünun*, S. 1320, 22 Eylül 1332.

⁶⁴ Viyana'da çıkan *Neue Freie Presse*'den naklen: "Sulh Sözleri ve Viyana Gazeteleri", *Servet-i Fünun*, S. 1328, 24 Teşrinisani 1332.

⁶⁵ *Servet-i Fünun* bu değişimi eksik ve yanlış bir yorumla okuyucularına aktarmış, hadiseyi "İngiliz kabinesinde zuhur eden buhran" olarak sunmuştur. Kabinede yalnızca Lloyd George'un istifasının tahakkuk ettiğini, Lloyd George İngiliz kabinesinde harbin devamına şiddetli taraftar bir üye olduğu için bu olaya hususi önem atfetmek lazım geldiğini yazmıştır. Gelen haberlerde Grey'in ve Asquith'in istifası ihtimali de bildirilirken bu iki mutedil nazırın görevlerinde kalarak Lloyd George'un çekilmesini manidar bulmuştur. Bk. "İngiliz Kabinesinde Zuhur Eden Buhran Etrafında", *Servet-i Fünun*, S. 1328, 24 Teşrinisani 1332. *Servet-i Fünun*'un hadiseyi yanlış okuduğu açıktır. Lloyd George'un Savaş Bakanlığı'ndan istifası kendisinin ve tezlerinin güç kaybı değil bilakis güç kazanmasıdır. Nitekim "mutedil" başbakan Asquith de 5 Aralık 1916'da yani aynı gün başbakanlık görevinden ayrılmış ve yerine Lloyd George geçerek "savaş kabinesi"ni kurmuştur. "Mutedil" hariciye nazırı Grey de Asquith ile beraber görevinden ayrılmış, yerini Balfour'a bırakmıştır. İngiltere kralının parlamento hitabesinde harbe devam edileceğinden bahsolunup İngiliz milletinden fedakârlık istenmesi de savaşa devam tezi lehine yaşanan politik değişime uygun düşmüştür. "Harp ve Sulh Sözleri", *Servet-i Fünun*, S. 1331, 15 Kanunuevvel 1332. İngiliz kabinesindeki değişimin *Servet-i Fünun*'un iddia ettiği gibi "ılımlı"ların lehinde değil, aksine aleyhinde olduğu anlaşılınca, değişim başka türlü tevil edilmiştir. Buna göre İngiltere'de düşen hükümet sulhu tek çıkar yol olarak görmüş, ancak bunu sulh karışlarına kabul ettiremeyeceğini düşünerek, onların sorumluluk mevkilerine gelerek bu hakikati görmelerini istemiştir: "Şimdi sulh yaparsak buna muarız görünenler kıyametleri koparırlar. O halde bir kere de onlar mevki-i iktidara geçsin, onlar da mağlubiyete uğrasın ki sulh mecburiyetine karşı hiç kimsenin bir diyeceği kalmasın!" Bk. "Beyhude Gayretler", *Servet-i Fünun*, S. 1329, 1 Kanunuevvel 1332. *Servet-i Fünun*'un Lloyd George'un harbin gidişatı açısından son derece anlamlı olan İngiliz hükümetinin başına

letlerinde zafere kadar savaş tezi güç kazanırken, ittifak devletlerinin barış girişimleri nitelik değiştirerek de olsa devam etmiştir. Almanya ve müttefiklerinin idarecileri, önceden meclis kürsülerinde ve basında dillendirdikleri barış müzakerelerini başlatma tekliflerini 12 Aralık 1916'da diplomatik kanallarla (İspanya, İsviçre ve ABD elçileri aracılığıyla) resmileştirmiştir.⁶⁶ Daha önce vaki olan teklifler mesela İngiltere parlamentosunda tartışılırken kanaati sorulan başbakan Asquith kendilerine ulaşan resmi bir teklif olmadığını, ayrıntıları gazetelerden öğrendiğini söylemişti. Bu defa, arada doğrudan diplomatik ilişkiler olmadığı için, ittifak devletleri dolaylı olarak başkentlerindeki tarafsız ülke sefirlerine bir siyasi nota tevdi etmişlerdi. Notada tarihte benzeri olmayan müthiş savaşın yeryüzünün büyük kısmını iki buçuk senedir tahrip ettiği, insanlığın maddi ve manevi kazanımlarını enkaz altında bıraktığı ifade edilmekteydi. Müttefiklerin kendilerinden sayıca fazla olan düşmanlara karşı askeri başarı gösterdikleri ve dirençlerinin kırılmayacağı bildirilmekteydi. Müttefikler, varlıkları ve özgürlükleri için silaha sarılmaya mecbur olduklarını, diğer devletlerin hukukuna riayet etmek prensibinden ayrılmadıklarını, düşmanlarını mahvetmek emelinde olmadıklarını ilan etmişlerdi. Gerekirse mecbur edildikleri bu mücadeleye nihayetine kadar devamla hazır olmakla beraber savaşın felaketlerine son vermek arzusuyla barış müzakerelerine girişmek istemişlerdi. Şayet bu sulh teklifi red-

---

geçmesini daha sonra yeniden yorumlaması, yine hadiseleri daha doğru anlamaktan çok manipüle etmeye çalışan bir okuma çabasıdır. Önce hadise Lloyd George'un savaşın devamı konusundaki sert tutumuna binaen İngilizlerin harbe devamda ısrar ve inat edecekleri şeklinde yorumlanır. İtilaf ricalinin harbi devam ettirmek için olanca gayretlerini sarf etmeleri anlaşılabilir bulunur, çünkü eğer bunlar sulha istekli görünseler milletleri onlardan haklı olarak bu kadar fedakârlık ve sefaletin hesabını sorabileceklerdir. Bu yüzden itilaf ricali mesuliyetten kaçarak, harbin kendileri için az çok müsait bir şekil alması hayaliyle savaşı devam ettirmektedir. İşte bu noktada Lloyd George Asquith'ten daha tercihe şayan olmuştur. *Servet-i Fünun*, Lloyd George'un savaş yanlısı tutumundan söz edenlere karşı yine de iyimser olmayı tercih etmiş ve Viyana gazetelerinden onun esnek/pragmatik bir siyaset adamı olduğuna dair alıntılar yapmıştır: "Lloyd George bugün şiddetle harp taraftarı görünüyor. Fakat bu adam hadisatın kuvvet-i cereyanına karşı icap eden şekle girmekte de, meslek ve mişvarını derhal buna teokif eylemekte de mahirdir. En anud sosyalist iken kuvvet-i eşya muvacehesinde bir muhafazakâr, en musır ve mekub bir taraftar-ı harp iken bir sulh-perver olabilir." Bk. "Sulh ve İngiliz Kabinesi", *Servet-i Fünun*, S. 1331, 15 Kanunuevvel 1332.

⁶⁶ 6 Aralık'ta Bükreş'in düşmesi Alman devlet adamlarında böyle bir girişim için uygun psikolojik anın geldiği düşüncesini doğurmuştur. (Brunauer 1932: 19) Oysa böyle bir teklif için son derecede uygunsuz bir zamandı. İngiltere'de Asquith hükümeti düşmüştü ve Lloyd George kesin bir zafer iddiası ve "nakavt darbesi" söylemi ile başa geçmişti. (Fest 1972: 289)

dedilir ve harp devam ederse, insanlık ve tarih karşısında her türlü sorumluluğun düşmanlara ait olduğu ve ittifak devletlerinin bu durumda kesin zafere kadar muharebeye devam etmeye karar verdikleri beyan edilmişti.⁶⁷

İtilaf devletleri sulh teklifine hemen cevap vermemişler, ortak bir kanaat oluşturmak için beklemeyi tercih etmişlerdi. Nitekim Fransa Başbakanı Briand teklif hakkında müttefiklerinin reyleri kesinleşmeden bir şey söyleyemeceğini bildirmişti. Ne var ki Briand'ın şu sözleri de verilecek yanıtın işareti gibiydi: *"Almanya her tarafa galibiyetini ilan ettikten sonra sulhu teklif etmeye kalkışıyor."*⁶⁸

Briand'ın *"Belçika ve Sırbistan ile Fransa'nın on vilayeti el'an düşmanın zir-i istilasında bulunurken bize sulh teklifinde bulunuluyor"* mealindeki beyanları, hasımları tarafından ordularının kudretinin bir nişanesi olarak görülmüştü. Bu özgüvenin bir nedeni ittifak devletlerinin harbe devam kudretini gösteren Romanya zaferidir.⁶⁹ Alman başbakanın Reichstag'da yaptığı ve müttefiklerin sulh tekliflerini Alman meclisine bildirdiği nutukta da aynı özgüven dile gelmekteydi. Ona göre İngilizlerin savaşa devamın gayesi olarak gösterdikleri Prusya militarisminin imhasının mümkün olmadığı görülmüştü.⁷⁰

Bu özgüven gösterisine karşın, itilaf devletleri resmi ve diplomatik yollarından olmasa da teklife sıcak bakmadıklarını belli etmişlerdi ve özellikle meclisle-

⁶⁷ "Almanya, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan'ın İtilafçılara Sulh Teklifi", *Servet-i Fünun*, S. 1329, 1 Kanunuevvel 1332. *Servet-i Fünun* bu teklifi yorumlarken harbin muharip taraflara biri harbin çıkış sebebine, diğeri ise devam ediş sebebine ait olmak üzere iki ayrı mesuliyet yüklediğini söyler. Savaşın başlamasından düşmanlar mesuldürler ve bundan hiçbir zaman ve hiçbir suretle kurtulamayacaklardır. Eğer itilaf devletleri müttefiklerin sulh müzakerelerine başlama teklifine karşı kayıtsız kalacak olurlarsa harbin devam etmesinden de yine onlar mesul olacaklardır: *"Harbin temadisine sebep olmak mesuliyeti, herhalde her şeyden ağır, her şeyin fevkinde bir cezayı tevelliüd edecektir."* Bk. "Bir Teklif-i İnsaniyetkârane", *Servet-i Fünun*, S. 1329, 1 Kanunuevvel 1332.

⁶⁸ "Fransa ve Sulh", *Servet-i Fünun*, S. 1330, 8 Kanunuevvel 1332.

⁶⁹ "Yalnız başına bu hadisenin ittifak-ı murabbam zaaf ve aczden ne kadar uzak bulunduğunu gösterecek mahiyette olduğunu zannederiz. Fakat düşmanlarımız bu noktayı da nazar-ı dikkate almayarak teklifimizi reddedecek olurlarsa kuvvetlerimizin zindegisini gösterecek daha pek çok fırsatlar ele geçireceğiz." Bk. "Romanya Zaferi ve Sulh Teklifi", *Servet-i Fünun*, S. 1330, 8 Kanunuevvel 1332.

⁷⁰ Sadece Romanya harbi değil, diğer cephelerdeki gidişat ile Polonya ordusunun iltihakı ve Almanya'da hizmet-i mülkiyenin kabulü bu özgüvenin diğer nedenleriydi. Bk. "Bethmann Hollweg'in Nutku ve Sulh", *Servet-i Fünun*, S. 1330, 8 Kanunuevvel 1332.

rindeki tartışmalar üzerinden bu kanaatleri matbuata yansıtmıştı. Bu tartışmalarda baskın fikir yine kesin bir zafer elde edene kadar harbe devam ilkesi idi.⁷¹

İlk etapta resmen reddedilmese bile, düşman kamuoylarında teklifin aleyhinde esen hava dolayısıyla, müttefik ülke matbuatları bu tekliften öncelikle bitaraf ülke kamuoylarının gönlünü kazanmak beklentisini ifade etmişlerdir. Örneğin *Eco de Bulgaria* gazetesi müttefiklerin teklifinin tarafsız mahfillerde “alicenabane bir hareket olarak takdir olunacağı”, bu tohumun filizleneceğini, merkezi Avrupa devletlerinin sulh binasının ilk taşı atılmış olduklarını yazmıştır.⁷²

Kamuoylarında esen negatif hava kısa süre içinde itilaf devlet adamlarının beyanatlarına da rengini vermiştir. İtilaf başkentlerinde sulh teklifi aleyhinde söylenen sözler karşı taraf kamuoyunda hayrete yol açmış görünmektedir.⁷³ Her şeye rağmen kamuoyu önünde yapılan bu açıklamaların diplomatik temaslarda farklı biçimlere bürünebileceği ümit edilir. Lloyd George’un, Briand’ın, Sonnino’nun parlamentolardaki nutukları ile itilaf devletlerinin resmi notalarının ters düşeceği elbette düşünülmez ama halka yapılan hitabeler ile diplomasi diliyle söylenecek sözler arasında fark aramak da abes görülmez. Diplomasi diliyle söylenecek birkaç kelimenin geniş manalar içerebileceği savunulur ve hatta umulur. Sulh notasına verilecek cevabın zamanı ile parlamentolardaki

⁷¹ Rus hariciye nazırının Duma’daki konuşması bunun açık bir örneğiydi: “Rusya hükümeti muharebata bir fasıla vermek ve bu suretle Almanya’ya bütün Avrupa hâkimiyetini temin edecek vasıtayı bahşeylemek fikrini kemal-i nefretle reddeder. Bütün itilafçılar bir galebe-i nihaiye kadar harbi idame etmek zaruret-i hayatiyesini kabul etmişlerdir.” Bk. “Ne Bekliyorlar?”, *Servet-i Fünun*, S. 1330, 8 Kanunuevvel 1332.

⁷² Müttefiklerin teklife cevaplarını gazete şöyle tanımlamıştır: “Hasımlarımızın şetm ve küfürle karışık şamataları marazi bir zaafın nişaneleridir.” Bk. “Sulh ve Bulgar Matbuatı”, *Servet-i Fünun*, S. 1331, 15 Kanunuevvel 1332. Servet-i Fünun’un itilaf devlet adamlarının barış karşıtı beyanatları için kullandığı ifadeler ilginçtir: “Fransız ve İtalyan ricâlinin nutukları da bir sıtma nöbeti altında ve galeyân ve feveran devresinin bağrışması yerine geçmeye başlamıştır.” Bk. “İngiltere Sulh Müzakeratına Amade mi?”, *Servet-i Fünun*, S. 1332, 22 Kanunuevvel 1332.

⁷³ *Servet-i Fünun*, “vaziyete hâkim olan zümre-i düveliyenin mütevazıane teklifiyle, 28 aydan beri giriştiği her teşebbüste hüsrân ve mağlubiyetten başka bir şeye nail olamayan tarafın gurur ve bilâpervazlığı”nı hayrete seza bulmaktadır. İtilaf başkentlerindeki nutukların ortak talepleri ise kaybedilenlerin iadesi, zayıfın tazmini ve istikbalin taht-ı temine alınmasıdır. *Servet-i Fünun*’un bu taleplere şaşırması görünmektedir: “Evet ama ne hakla ve nelerine güvenerek?” Bk. “Nutuklardan Sonra”, *Servet-i Fünun*, S. 1331, 15 Kanunuevvel 1332.

nutuklar arasında hayli günler geçmesi de bu umudu beslemektedir.⁷⁴ Nitekim sonraki günlerde *Servet-i Fünun*'da sulh teklifinin bitaraf muhitlerde yarattığı olumlu hava ve aldığı desteğe bağlı olarak özellikle İngiltere'de teklife gösterilen tepkilerin yatışmaya başladığı yolunda haberler yer bulmuştur. İngiltere'de de "akıl ve muhakemesini muhafazaya çalışan ve bittabi ekalliyet teşkil eden kimseler" bulunduğu, İngiliz siyasetinin Rusya ile ilişkiler gibi bazı hususiyetlerinin bu kimselerce eleştirildiği, Lloyd George'un ne kadar savaşın devamının şiddetli bir taraftarı olsa da "kudret-i eşya ve hadisat muvacehesinde meslek ve mişvarını değiştirebileceği" yazılmıştır. Sulh teklifleri karşısında hemen bütün tarafsızlar harbe devamda ısrarlı olması durumunda İngilizler aleyhine geçeceklerdi. İngilizler de bunun farkındaydı. *Berliner Tageblatt* gazetesi, İngiliz matbuatının kendi kamuoyunda mühim bir değişim meydana geldiğini gösterir biçimde dil değiştirdiğini ve ihtiyatlı davranmaya başladığını yazmıştı. Aynı gazete, İngiliz gazetelerinin lisanına bakarak, İngiltere'nin sulh müzakerelerine girişmeye amade bulunduğunu dahi iddia etmişti.⁷⁵

İtilaf devletlerinin 30 Aralık 1916 tarihinde merkezi Avrupa devletlerinin sulh tekliflerini cevabi bir nota ile reddetmeleri sonrasında, müttefik devlet adamlarından barış konusunda iyimser açıklamalar gelmeye devam etmişti. Bulgar gazetesi *Dnevnik*'e beyanat veren bir Bulgar nazır, bu notanın itilaf milletleri ve askerlerinde hoşnutsuzluk doğuracağını, bunların savaşın devamından kendi idarecilerinin mesul olduğunu anlayacaklarını ve itilaf devlet adamlarının mevkilerinin sarsılacağını söylemişti.⁷⁶

⁷⁴ "Velhasıl tevali-i hadisat Avrupa-yı merkezi hükümetlerinin sulh notasındaki kuvveti idame ve teyid, bilakis İtilaf parlamentolarında söylenen bila-pervazane ve cidal-cuyane sözlerin şiddetini tahfif ediyor ve öyle görünüyor ki açılmış olan mübahesat-ı sulhiye ciddi ve hakiki sulhün akdine kadar kapanmayacaktır." Bk. "Sulh ve İngiliz Kabinesi", *Servet-i Fünun*, S. 1331, 15 Kanunuevvel 1332.

⁷⁵ *Servet-i Fünun* bütün bunlara istinaden iyimserliğini koruyordu: "Velhasıl sulh lehindeki harekât ve teşebbüsât günden güne herhalde sulh taraftarlarını memnun edecek bir şekil almaktadır." Bk. "İngiltere Sulh Müzakeratına Amade mi?", *Servet-i Fünun*, S. 1332, 22 Kanunuevvel 1332.

⁷⁶ Nazır şöyle diyordu: "Zannedirim ki muharebe sükuta yaklaşıyor. Sulh kariben münakid olacaktır." Bk. "Bir Bulgar Nazırının Şayan-ı Dikkat Sözleri", *Servet-i Fünun*, S. 1333, 29 Kanunuevvel 1332. Bu iyimserliğin bir başka tezahürü de itilaf devletlerinin merkezi Avrupa devletlerinin sulh müzakerelerine başlama teklifini reddetmiş olsalar da ABD ve İsviçre hükümetlerinin notalarına henüz cevap vermemeleri üzerine ortaya çıkmıştı. Merkezi Avrupa hükümetleri bu notalara geciktirmeksizin cevap vermişler, teklifleri memnuniyetle kabul ettiklerini bildirmişlerdi. *Servet-i Fünun* itilafın ceva-

İttifak devletleri ricali arasında ve kamuoyunda, İtilaf devletlerinin cevabi notasında sulh tekliflerinin reddedilmesinden çok reddedilme biçiminin öfkeye yol açtığı anlaşılmaktadır. Mezkûr notanın edep dışı ve küstahça olduğu, diplomatik olmadığı ifade edilmiş, “*bu tarzda, bu derece tafra-füruşane yazılmış bir notaya cevap verilemeyeceği, buna ancak harp meydanlarında top, tüfenkle, süngü ile mukabele edilebileceği*” yazılmıştır.⁷⁷ Öfkenin nedeni sade bir ret cevabının tercih edilmemesidir.

Almanya ve müttefikleri buna karşılık tarafsız hükümetlere yeni bir nota vermişlerdir. İtilaf devletlerinin cevabi notalarındaki merkezi Avrupa devletlerinin sulh teklifinin samimiyetten yoksun bulunduğu iddiası eleştirilmiş, İtilaf hükümetleri ve bilhassa İngilizlerin küçük milletlerin hak ve hürriyetlerini müdafaa iddiaları abes olarak nitelendirilmiştir. İtilaf hükümetlerinin küçük milletler aleyhine siyasetlerinin devam ettiği ve uluslararası sözleşmeleri ayaklar altına aldıkları söylenmiştir. Nota ağır sorumluluğu itilafçılara ait olmak üzere savaşın bütün şiddetiyle devam edeceğine dair bir ihtar mahiyetindedir.⁷⁸

Osmanlı Devleti de müttefikleriyle birlikte itilaf devletlerine bir nota vermişti. Notada müttefiklerin notalarındaki genel esaslar tekrar edilmekle beraber, Osmanlı Devleti’nin özel tutumu da ortaya konuyordu. Osmanlı hükümeti, itilaf devletlerinin sulh teklifini reddetme biçimi dolayısıyla cevap vermekten müstağni olduğu halde tarafsız devletlere vaziyeti değerlendirmeyi gerekli gördüğünü bildirmişti. İtilaf hükümetlerinin savaşın mesuliyetini ittifak devletlerine yıkmaya çalışmalarına karşı Türkiye’nin zorda bırakılmadıkça harbe iştiraki için bir sebep bulunmadığı, ittifakın itilaf zararına toprak talebi olmadığını ifade etmişti. Oysa Fransa’nın Suriye ve Alsace-Lorraine, İtalya’nın Avustur-

---

bındaki gecikmeyi verilecek cevaba dair itilaf kabineleri arasında müzakereler yapılmasına bağlamıştı. Cevap ne tarzda olursa olsun sulh müzakereleri için kati ret cevabını içermeyeceğinin tahmin edildiğini yazmıştı: “*Gerek Avrupa-yı merkezi devletleriyle müttefiklerinin ve gerek Amerika ve İsviçre’nin notalarından sulha doğru bir yol açmak gayesi takip olunduğu gibi (...) itilaf hükümetlerinin ve bilhassa İngiltere’nin ‘söyleşmem, söz dinlemem, tahripkâr harpte devam etmekte inat ve ısrar göstereceğim. İnsaniyet ve medeniyete karşı, tarihe karşı en azim ve vahim mesuliyeti de deruhte edeceğim. Bundan da pervam yoktur’ tarzında bir hatt-ı hareket ittilaz ve takip edebilmesi muhtemel görülüyor. (...) Velhasıl bir konferans yolu mesdud değildir. Belki bu yol açılmak üzere bulunuyor.*” Bk. “Sulh Etrafında”, *Servet-i Fünun*, S. 1332, 22 Kanunuevvel 1332.

⁷⁷ “İtilafın Cevabı Almanya’da Tesirâtı”, *Servet-i Fünun*, S. 1333, 29 Kanunuevvel 1332.

⁷⁸ “İki Nota”, *Servet-i Fünun*, S. 1333, 29 Kanunuevvel 1332. Ayrıca itilaf devletleri notası “*tarz-ı tebliği cevap itasına imkân bırakmadığı*” için reddedilmiştir. “Almanya’nın Bitraflara Yeni Notası”, *Servet-i Fünun*, S. 1333, 29 Kanunuevvel 1332.

ya'nın güney eyaletleri, Rusya'nın İstanbul, Boğazlar ve Anadolu'nun büyük kısmı, İngiltere'nin Irak ve Arabistan hakkındaki emelleri malumdu. İtilaf devletlerinin gerek kendi ve gerekse tarafsız ülke kamuoylarını etkilemek stratejisiyle her fırsatta ileri sürdükleri milliyet esasına aykırı olarak Osmanlı Devleti'nin taksimi tasavvur ediliyordu.⁷⁹ Notada İtilaf devletlerinin küçük milletlerin hukukundan söz ettikleri halde, birçok milletleri tahakkümleri altına aldıkları, küçük milletlerin pek çoğunun felaketlerine sebep oldukları dillendirilmekte ve Sırbistan, Romanya, Karadağ ve Yunanistan'ın durumları örnek gösterilmekteydi. Osmanlı Devleti ve müttefiklerinin insanlığın başına çöken bu musibete son vermek için giriştikleri teşebbüs makul bir sebep gösterilmeksizin reddedildiğinden savaşın devamından karşı taraf mesuldü. İttifak devletleri, milletlerinin şeref, varlık ve hürriyetlerini temin edebilmeleri ve bütün milletlerin mesailerini medeniyetin ilerlemesine hasredebilmeleri için elzem olan devamlı bir sulh yapılıncaya kadar harbe devam edeceklerdi.

1917 yılı başından itibaren, yani sulh tekliflerinin ve ABD Başkanı Wilson'un girişiminin sonuçsuz kaldığı görüldükten sonra, ittifak devletleri matbuatında yine epeyce iyimser bir tutumla tekliflerin tadil edilmesi durumundan sulha kapı açılabilceği fikri zikredilmeye başlanmıştı. Örneğin Rus parlamenterlerin çoğunun merkezi Avrupa devletlerinin kendilerini galip addetmeyip itilaf devletleriyle aynı mevkide telakki eylemeleri şartıyla sulh müzakeresine başlama taraftarı oldukları, İngiliz kamuoyunun İngiliz gazetelerindeki makalelere istinaden mutedil şartlarla bir sulha meylettığı yazılıyordu.⁸⁰

⁷⁹ "...cümle ahalisinin İngiliz Irak'ı ile asla münasebeti olmayan Mısır'da İngiltere himayesinin ilanı, İngilizliğe hiçbir veçhe nispeti olmayan Kıbrıs'ın ilhaki, Trablusgarp'ın İtalya tarafından işgali ve ahalisinden ekseriyet-i azimesi Türk ve Müslüman bulunan İstanbul ve Marmara havzasının Rusya'ya terki hülyası düşmanlarımızın ateş-i intikam ve istilalarını meşru göstermek için naşiri ve müdafii göründükleri milliyet esaslarını münhal icraat ve teşebbüslerinin birer misalidir." Bk. "Hükümet-i Seniye'nin Notası", *Servet-i Fünun*, S. 1334, 12 Kanunusani 1332.

⁸⁰ "Sulh Hakkında Rusların Bir Fikri", *Servet-i Fünun*, S. 1333, 29 Kanunuevvel 1332. Servet-i Fünun da tarafsız ülkelerin ve itilaf memleketlerinin gazetelerinde sulhu hala mümkün gören iyimser yaklaşımlara sarılmıştı. Örneğin tarafsız bir gazetenin itilaf devletlerinin cevabi notası zahiren tekebbür gibi görünse de her türlü sulh teşebbüsüne set çekmek emelinde olmadıklarını gösterdiği yolundaki yorumuna yer vermiştir. Mecmua, bir Danimarka gazetesinin her iki tarafın harpten gayelerinin telifinin imkânsız olmadığı hükmüne dikkat çekmiştir. İngiliz matbuatından *Daily News*'in sulh lehinde bir makalesini alıntılanmış, *Westminster Gazette*'in itilaf devletleri notasının "sulh teşebbüsât ve müzakeratı kapılarını kapamamış, belki birçok yollar açık bı-

1917 yılı başı harbin devamı ve sulh ihtimallerinin aynı anda masada olduğu bir zaman dilimiydi. Öncelikle Amerikan başkanı Wilson'un aracılık girişimlerinin başarısızlığa uğraması, girişimlerinin sonu anlamına gelmiyordu. *Frankfurter Zeitung*'un Amerika gazetelerinden naklettiğine göre, ABD yönetiminde İtilaf devletlerinin verdikleri cevabın sulh yolunu kapamamış olduğu fikri cari idi ve barışa aracılık girişimleri harp ne kadar şiddetle devam ederse etsin sürecekti. Öte yandan muharip taraflar harbin devamı için, belki kendi kamuoylarını ikna ve teşvik etmek üzere, kararlılık gösterilerinde bulunuyorlardı. Bavyera ve Saksonya kralları tarafından Almanya imparatoruna çekilen telgraflarda "Düşmanın bizi icbar eylediği harbe devam etmeye ve düşmanın imtina eylediği sulha kendisini icbar eylemeye na-kabil-i tezelzil bir sadakat-i müttefikane ile azmedildiği" ifade edilmişti. İngiliz başvekili Lloyd George da, Roma Konferansı'nda itilaf devletleri arasındaki her türlü müşkülâtın çözüldüğünü ve aralarında kararsızlık, manevi zayıflık, emniyetsizlik görülmediğini, hedefe varmak için azmedildiğini söylemişti.⁸¹

1917 yazı geldiğinde artık yakın bir barıştan söz edilmiyor ancak diplomasinin terk edildiği, savaş sahnesinden de sonuç alınamayacağı görülmüyordu. Defalarca denenen umumi taarruzların bir yenisini daha denemek fikri artık anlamsız bulunuyordu. İsviçre gazetesi *Züricher Post*, bir umumi taarruz icrasının tasavvurun üzerinde zahmeti gerektirdiğini, harp cephesinde devasa orduların, en son teknolojik silahlar kullanarak sergilediği onca gayrete rağmen netice elde edilemediğini yazmıştı. Hükümetler, ordular ve halklar yorgun ve zayıf düşmüştü. Sorulması gereken şeydu: "Askeri gayretlerle sulhun şeklini tebdil kabil olmadığını bilmeyen hiçbir fert kalmış mıdır?"⁸² İtilaf tarafında da bazı askeri uz-

---

rakmış olduğu" söylemini öne çıkarmıştır. Buna göre İngiliz tutumu "Mütareke etmeyelim fakat sulh esasâtı hakkında Avrupa-yı merkezi devletleriyle ve müttefikleriyle bitaraflar vasıtasıyla devam edelim." şeklinde ifade olunmuştur. Açık beyanlara karşın satır aralarında sulh lehinde bir ibare arayışını *Servet-i Fünun*'un şu sözleri açıklamaktadır: "İtilafın notası zahiri manasına ve taor-ı müteazzımananesine göre bu gibi külfetler ihtiyarını abes gösteriyorsa da, itilafçıların kavilleri ile fiilleri harp meydanlarında birbirine uymamış olduğu gibi, siyasi meydanda da bu cıveyi göstermeleri müsteb'id değildir." Bk. "Sulh Yolunda Müzakerat ve Münakaşat", *Servet-i Fünun*, S. 1333, 29 Kanunuevvel 1332.

⁸¹ *Servet-i Fünun* da şiddet söylemini benimsemişti: "Müzakereler, nota teatileri, itilaf ricali tarafından nutuklar iradı devam ededursun, Almanya ve müttefikleri için bugün düstur-ı hareket, itilafın notalarına harp meydanlarında bilfiil cevap vermek ve onların istedikleri ve bütün mesuliyetini üzerlerine aldıkları harbe şiddetle kemal-i azim ve metanetle devam etmektedir." Bk. "Sulh ve Harp Hakkında", *Servet-i Fünun*, S. 1334, 12 Kanunusani 1332.

⁸² "İtilaf veya Tahribatkârâne Bir Sulh", *Servet-i Fünun*, S. 1351, 7 Haziran 1333/1917.

manlar benzer kanaatleri paylaşıyorlardı. İngiliz *The Times* gazetesinde askeri konular üzerine yazan Miralay Repington, Arras taarruzundan beklenen sonucun elde edilememesini, generallerin sihirbaz olmadıkları, muharip iki tarafın kuvvetlerinin yekdiğerine denk olduğu üzerinden açıklamıştı.⁸³ Yani silah ile sonuç elde edilebilmesi için daha uzun süreli bir savaşa hazır olunması icap etmekteydi. Gazeteler bu gerçeği kabul etmekte ama bu gerçekten hareketle devlet adamlarını sulha değil, fakat halkı daha fazla fedakârlığa çağırıyordu.⁸⁴ L. Farrar'ın deyişyle "*siyasetin popülerize, halkın politize olduğu*" bu süreç daha sınırlı bir savaştan topyekûn savaşa geçiş süreciydi. (Farrar 1976b: 51)

Barış müzakerelerine başlama teklif ve teşebbüsleri böylece kesin bir başarısızlığa uğramış oldu. Sulh artık daha uzaktaydı. Ekim 1917'deki Rus Devrimi'nin Rusya'yı müttefiklerinden ayırması ile münferit bir sulh yapma stratejisi ittifak devletleri için umulmadık bir anda meyve verdi. İtilaf devletlerinin zora düştüğü bu sırada İngiltere'den barış yanlısı sesler yeniden yükseldi.⁸⁵ Ama tabloyu kesin bir biçimde belirginleştiren ABD'nin itilaf devletleri saflarında savaşa girmesi olacak ve mütareke ve sulh görüşmeleri için bir yıl daha geçmesi gerekecekti.

⁸³ "İtilaf veya Tahribatkârâne Bir Sulh", *Servet-i Fünun*, S. 1351, 7 Haziran 1333/1917. "Garp cephesindeki kuvvanın yekdiğerine muadil bulunması hasebiyle birtakım fevkalade muavaffakiyetlere intizar olunmamalıdır." Bk. "İngiliz Matbuatı ve Muzafferiyet Ümitleri", *Servet-i Fünun*, S. 1351, 7 Haziran 1333/1917.

⁸⁴ Örneğin Manchester Guardian gazetesinin 30 Nisan tarihli nüshasında şöyle denilmiştir: "*Zayıyatımız ağır olmakla beraber Somme'dakine nispetle daha hafiftir. Muzafferiyete nail olmak için bu kanlı muharebeye devamdan başka çare yoktur. Kendimizi müteselli etmeye ve kalplerimizi katılaştırmaya gayret etmeliyiz.*" Aynı yer.

⁸⁵ Önemli bir İngiliz devlet adamı, uzunca bir süre hariciye nazırlığı yapmış ve Muhafazakâr Parti reisliğini yürütmüş olan Lord Landsdowne'ın sulh hakkında neşrettiği düşünceler iki taraf kamuoylarında da ses getirmişti. Landsdowne itilaf tarafından evvelce dermeyan edilmiş olan niyetlerin bazılarının uygulanamayacağı, bazılarının da ikinci derecede önemi haiz olduğuna işaret ederek dünyanın daha büyük bir felaketten kurtulabilmesi için harbin yakında hitama ermesi lüzumunu ifade etmişti. Landsdowne Almanya'daki sulh taraftarlarına şu güvenceleri vermek gerektiği fikrindeydi: "1-Almanya'yı mahvetmek istemiyoruz. 2-Almanya'yı herhangi bir şekl-i hükümeti kabule mecbur etmek istemiyoruz. 3-Almanya'nın ticari büyük bir devlet mevkiinden feragat etmesini istemiyoruz. 4-Müttefiklerimizle harpten sonra mesail-i beynelmileli tetkik etmeye amade bulunuyoruz. 5-Müstakbelde tedabir-i muslihaneye müracaat ederek mücadelat ve muharebata mani olmak için beynelmileli akdedilecek mukavelat ve muahedata iştirak etmeye amade bulunuyoruz." Bk. Mütareke ve Musalaha Etrafında / Ruslarla Mütareke ve Musalaha - Umumi Sulh Hakkında İhtimalat", *Servet-i Fünun*, S. 1370, 6 Aralık 1917.

4- Bitaraflar ve Sulha Tavassut Stratejileri

I. Dünya Savaşı'nın Avrupa'nın bütün büyük devletlerinin iştirak ettiği bir savaş olması ve muazzam ölçekte bir dünya savaşı karakteri kazanması, sulh görüşmelerinin başlatılması ve yürütülmesi ile barışın tesis edilmesinde bildik diplomatik usullerin işlevsiz kalmasına yol açmıştı. Güç ve söz sahiplerinin taraf olduğu ve kısa bir süre sonra askeri yöntemlerle bitirilemeyeceği anlaşılan bir savaşın bitirilmesi için kimler aracılık rolünü ifa edeceklerdi? Bu sorunun muhtemel dört cevabı vardı. Öncelikle tarafsız ülkelerin sulha tavassut edebilecekleri öngörülebilirdi. İkinci olarak papalık makamı çatışan devletler üstü saygın bir otorite olarak böyle bir misyon üstlenebilirdi. Üçüncü olarak savaşın dışında kalmış yegâne büyük güç olan Amerika Birleşik Devletleri böyle bir irade ortaya koyabilirdi. Nihayet hasım ülke vatandaşları olsalar bile sulhverlik ya da sosyalizm gibi ülkü ya da fikir birliği içinde bulunan oluşumlar bazı teşebbüslerde bulunabilirdi. Bunların her birinin sulha tavassut etmeleri için talep ve girişimler vukua gelmiştir.

1916 yılı başında, muharip taraflar arasında barış müzakerelerine başlanması fikri gündeme gelirken, taraflar arasında diplomatik ilişkilerin kesilmiş olması dolayısıyla kimlerin sulha tavassut edebileceği sorunu da ortaya çıkmıştır. Savaşa müdahale ve sulh için aracılık gereksiniminin bir diğer motivasyonu muharip tarafların denk güçler olduklarının ortaya çıkması ve herhangi bir tarafın diğerine bir sulh çerçevesi dayatamayacağını görülmesidir.⁸⁶

Bir ruhani otorite olarak papadan ve sulha aracılık edebilecek en önemli tarafsız devlet olarak Amerika Birleşik Devletleri'nden beklentiler söz konusuydu. 1916'dan sonra fasılalarla da olsa savaşın nihayetine kadar ABD barışa ara-

⁸⁶ Örneğin *Servet-i Fünun* İtalyan *Avanti* gazetesinden muharebenin sona ermesi gerektiği, itilafçıların muharebeyi kazansalar bile kendi sulh şartlarını hasımlarına kabul ettiremeyecekleri, öyleyse bir müdahalenin elzem olduğu yolunda fikirler alıntılanmıştır. *Avanti*'ye göre böyle bir müdahale Papalık tarafından yapılabilirdi: "Böyle bir tavassut ve müdahale ise harb-i hazırda bir güne menfaat ve ihtirası olmayan, her iki muhasım tarafa karşı da aynı hissiyat ile mütehassis olan bitaraf bir memleketten vuku bulabilir. Bu hususta Papa XV. Benedict bu muharebede kati bir bitaraflık göstermiştir; bu itibarla Papa sulh-i umumi akdi için icra-yı tavassut edebilmesi en münasip görülen bir zattır." Bk. "İtalya ve Sulh", *Servet-i Fünun*, S. 1289, 18 Şubat 1331. Nitekim Papa XV. Benedict'in Haziran 1915'te, yani savaşın fitilinin ateşlendiği Saraybosna suikastının yıldönümünde, savaşan halklara ve liderlerine yayınladığı çağrıda, papalığın savaşan halkları uzlaştırmak için milletler ve yöneticiler nezdinde ısrarlı girişimlerde bulunulduğu bildirilmişti. (Benedict XV 1915: 262)

cılık girişimlerinin öncüsü olmuş, bu konuda gündemi belirlemiştir. ABD'nin sulha tavassutu ilk kez bir heyet-i mahsusa kurulup Avrupa ülkelerine gönderilmesi biçiminde gündeme gelmişti.⁸⁷ Bu ülkede barışın tesisi gayesiyle cemiyetler teşekkül etmiş, kongreler toplanmıştı.⁸⁸ 1916 baharında Almanya ve müttefiklerinin sulh teklifinin İngiltere tarafından soğuk karşılanması ve ön-şartlar öne sürülmesi tartışılırken, iki tarafın mevcut şartlar altında bir barış yapamayacağı, dolayısıyla İngiltere'nin sulh karşısında inat göstermesi durumunda bütün ümitlerin bitarafların müdahalesine kalacağı yolunda fikirler serdedilmişti.⁸⁹

ABD'nin sulha aracılık girişimlerinin itilaf devletleri ricali ve kamuoylarındaki ilk yansıması olumsuz oldu.⁹⁰ İttifak devletleri ve kamuoylarında ise Wil-

⁸⁷ Cenevre gazetelerinden naklen: "Amerika'dan Sulhe Tavassut", *Servet-i Fünun*, S. 1289, 18 Şubat 1331. Başkan Wilson'ın özel temsilcisi Albay Edward House'un Şubat-Mart 1916'daki temasları başarısızlığa uğramış, ABD'nin aracılık teklifleri reddedilmiştir. Wilson'ın bir sonraki girişimine (Aralık 1916) kadar savaş itilaf devletlerinin aleyhinde gelişmelere sahne olacaktır. (Woodward 1971: 63-64)

⁸⁸ "Sulh Sesi / Amerika Reis-i Cumhuriyet'inin Beyanat-ı Mühimmesi", *Servet-i Fünun*, S. 1304, 2 Haziran 1332. Amerikan Sulh Cemiyet-i İttihadiyesi 1916 yılı sonunda ABD eski başkanı William Taft başkanlığında bir kongre daha gerçekleştirmişti. ABD'nin başka büyük şehirlerinde bunun gibi birçok toplantılar yapılmış olduğu muharip taraf kamuoylarıncaya takdir ediliyordu. Cemiyet dünya ölçeğinde sulh beklentisi ve taraflar üzerinde barış baskısı yaratıyordu. "Sulh ve İngilizlerde Mühim Cereyan", *Servet-i Fünun*, S. 1328, 24 Teşrinisani 1332.

⁸⁹ İngiliz *The Economist*'e atfedilen bu ifadelerde kastedilen *Servet-i Fünun*'a göre İngiltere lehinde bir müdahale aksi tesir meydana getireceği ve İngiltere'nin inadını şiddetlendireceğinden tarafsız devletlerin İngiltere ve İtilafçılar aleyhinde bir müdahalesiydi. Şu ifadeler bitaraf devletlere bir çağrı olarak okunabilir: "Bari siz hepimiz İngiltere aleyhinde harbe kalkışınız da -Amerika da dahil- umumi felakete ve İngiltere hükümetinin taammüdüne sed çekiniz. İngilizler kolay kolay kibir ve gururlarından, inatlarından vazgeçmezler. Siz bitaraflar! İngiltere'yi sulha icbar için esbabı mecbure ihdas ediniz." Bk. "İtilafçılar Sulhten Bahsediyorlar", *Servet-i Fünun*, S. 1293, 17 Mart 1332. Bu dönemde İngiliz devlet adamları ittifak devletlerinin başlıca siyasetinin tarafsız dünya, özellikle de ABD ile itilafın arasını açmak olduğunu düşünüyordu. Başlıca meseleleri Almanya'yı ABD'yi karşılıklarına almadan alt etmektir. (Kernek 1975: 12)

⁹⁰ *Servet-i Fünun* İngiliz ve Fransız matbuatlarının ABD reisicumhuru Wilson'un sözlerine tepkisini "tehevvür" olarak ifade etmişti. Oysa Wilson'un girişiminin genel vaziyetin itilaf devletlerinin başarısının tasavvuru mümkün olmadığı bir zamana teka-bül etmesine binaen, Wilson'un sözlerine İngiliz ve Fransız matbuatı "tehevvür" göstermektense bunu güzel bir vesile ithihaz etmeleri gerekliydi. Hemen yapılacak bir sulha nazaran bir ay sonraki sulh itilaf devletleri için daha zararlı olacaktı. "İtilafçıla-

son'un sulh için aracılık edeceğine haberi umut ve iyimserlikle karşılanmıştı. ABD başkanının mevkii dolayısıyla bu girişimin sulh yolundaki teşebbüslerin en mühimi olduğu yazılmıştı. Harbin başında beri ABD savaşan taraflar ve tarafsız ülkeler nezdindeki elçileri aracılığı ile Avrupa'nın bütün muhitlerindeki gelişmeleri takip ettiğinden, Wilson böyle bir teşebbüsten bir netice çıkıp çıkmayacağını en doğru takdir edebilecek kişi olarak görülüyordu. Wilson'un somut fayda getirmeyecek bir teşebbüse girişmekten kaçınacağı düşünülmekte, böyle bir teşebbüse giriyorsa şartları da müsait gördüğü çıkarılmaktaydı.⁹¹

ABD'nin ilk zemin yoklama girişimleri beklenen gelişmelere yol açmadıysa da, kısa bir süre sonra bizzat başkan Wilson sulh için aracılık etmeye soyunmuştu. Wilson Mayıs 1916'da, Washington'daki Sulh Cemiyeti'nde irat etmiş olduğu nutukla savaşa katılan ve tarafsız kalan bütün devletlere ve milletlere hitap etmişti. Amerikalıların hissiyat ve arzusu doğrultusunda "Avrupa muharebesini" mümkün olduğu kadar çabuk hitama erdirmek için teşebbüslerde bulunacağını ve hükümetinin bunu en mühim bir vazife bildiğini söylemişti.⁹² Wilson'un konuşmasında iki önemli temanın altı çizilmekteydi. İlki bu savaşta ABD'nin de hak ve menfaatlerinin zarar gördüğüydü. Muharebenin uzaması bu zararı artıracaktı. Dolayısıyla Amerika savaşın çabuk bitmesini talep ediyordu. İkincisi de Amerikan hükümetinin yalnızca muharip devletler nezdinde diplomatik girişimlerle yetinmeyeceğiydi. Gerekirse savaşan taraf kamuoylarında yükselen sulh lehine hareketler desteklenecek, milletlerin hükümetlerini barışa mecbur etmeleri sağlanmaya çalışılacaktı.⁹³

---

rın hesabına sulh uzadıkça zarar artacaktır." Bk. "Vaziyet-i Umumiye / Karada ve Denizde", *Servet-i Fünun*, S. 1303, 29 Mayıs 1332.

⁹¹ "Sulh Sözleri ve Viyana Gazeteleri", *Servet-i Fünun*, S. 1328, 24 Teşrinisani 1332.

⁹² "Her milletin kendi hâkimiyetini intihap hakkına malik, küçük hükümetlerin de büyük hükümetler gibi hâkimiyetlerine ve tamami-i mülkiyetlerine riayet olunmak hukukuna aynen sahip, âlem-i insaniyetin sulh ve müsalemetini ihlal edecek avarız ve tecavüzattan tahlisini istemek hakkını haiz olması..." Bk. "Sulh Sesi / Amerika Reiscumhuru'nun Beyanat-ı Mühimmesi", *Servet-i Fünun*, S. 1304, 2 Haziran 1332.

⁹³ "Sulh Sesi / Amerika Reiscumhurunun Beyanat-ı Mühimmesi", *Servet-i Fünun*, S. 1304, 2 Haziran 1332. *Servet-i Fünun* Wilson'un konuşmasının içeriğini bir farkla (bütün milletler için denizlerin emniyetini istihsal ve temin etmek, muahedata mugayir olarak, evvelce ihbar vuku bulmaksızın esbab ve illeti bütün cihanın hüküm ve takdirine havale edilmeksizin muharebat zuhurunu men eylemek) hemen hemen aynen aktaran Londra'dan Ajans Reuters'in telgrafına da vermiştir: "Amerika Reiscumhuru, Sulh Mümkün Olduğu Kadar Çabuk Münakid Olmalı", *Servet-i Fünun*, S. 1304, 2 Haziran 1332.

1916 yılı yaz ayları sona ererken, yani harbin üçüncü yılına girilirken, bir yandan tarafsız devletlerin barış için girişimde bulunmaları ihtimali konuşuluyordu, diğer yandan da bu ülkelerde barış için kitlesel eylemler gerçekleştiriliyordu. Harbin yıldönümü münasebetiyle icra olunan sulh nümayişleri İskandinav ülkelerinde geniş katılımı yapılmıştı. Sadece Danimarka'da üç yüz sulh mitingi yapıldığı, Kopenhag'daki mitinge binlerce kişinin iştirak ettiği, Norveç'te sulh nümayişleri ve mitingleri sırasında bütün kiliselerin çanlarının çaldığı bildirilmişti. Kristiania'da (Oslo'nun eski adı) kral ve İspanya sefiri sulh için icra edilmiş olan ayinde hazır bulunmuşlardı. Stockholm'de belediye başkanı halka sulh lehinde bir nutuk irat etmişti. Kristiania'da, Göteborg'da sulh için büyük toplantılar gerçekleştirilmişti, başka mitingler ve gösteriler de bekleniyordu. Sulh lehinde bir müdahale için kamuoyu desteğinin arttığının bir göstergesi de imza kampanyalarıydı.⁹⁴ Bağımsızlarca sulha aracılık teşebbüsünün itilaf devletleri kamuoylarında da bir karşılığı vardı. Bu her iki muharip taraf kamuoylarında karşılık bulan bir meseleydi.⁹⁵

ABD'nin başını çektiği barışa aracılık girişimlerine bir örnek de Lahey'de tarafsız devletlerin iştirak edeceği bir sulh konferansı düzenleme fikriydi. Savaşın en şiddetlendiği ve tarafların kesin sonuç alabilmek için bütün varlıklarını ortaya koyduğu bir zaman diliminde, muharip taraflardan bir sulh girişimi bek-

⁹⁴ *Osmanischer Lloyd'* dan naklen: "Sulhtan Bahsedenler!", *Servet-i Fünun*, S. 1315, 18 Ağustos 1332.

⁹⁵ *Servet-i Fünun*, Alman *Berliner Tageblatt'*ın Uluslararası Hakem Cemiyeti'nin yayın organı İngiliz *The Arbitration* mecmuasından alıntıladığı böylesi bir teşebbüse dair habere yer vermişti. *The Arbitration* İsveç'te, Norveç'te, Danimarka'da bulunan sulh ve uluslararası hukuk muhiplerine hitaben milletler arasında barışın tesisine gayret ve emek verme çağrısında bulunmuştu. Beyanname her ne kadar Almanya aleyhinde bazı İtilaf devletleri söylemlerini tekrar etse de *Berliner Tageblatt* tarafından yayınlanmıştı. Beyanname Prusya askerliği aleyhinde bulunulmuş, ancak Almanya'nın hukukunun korunması da istenmişti. Sulh müzakerelerine başlanması için bitarafaların tavassut ve müdahalesinin beklendiği ifade edilmişti. Beyanname şöyle denilmiştir: "Almanya'yı tahrip etmeyi tasavvur etmiyoruz. Büyük bir milletin tahrip olunamayacağını biliyoruz. Bu yolda budalaca bir teşebbüsün teşebbüs edenler aleyhine döneceğini de anlıyoruz. İngiliz nazırları Prusya askerliğinin tahribinden bahsediyorlarsa bundan maksatları Avrupa'yı teçhizata ve milyonlarca insanları mücadele ve mukateleye, ölüme sevk etmiş olan usuldür. Bu usul kolayca dünyadan ref' olunabilir. Almanya milletlerin ekseriyeti tarafından lüzumu tasdik olunan bir şeye ihtiyarıyla iştirak edebilir. Beynelmîlel bilcümle ihtilaf bir heyet-i hakem marifetiyle hal ve tesoiye edilir ve bu heyet bir kuvve-i askeriyenin beynelmîlel müzakerat üzerine açıktan açığa yahut hafiyyen tazyikat icra etmesine mani olur." bk. "İngiltere'de Sulh Cereyanları", *Servet-i Fünun*, S. 1331, 15 Kanunuevvel 1332.

lemenin abes olduğundan hareketle, tarafsız devletlerin sorumluluk almaları gerektiği düşüncesi güç kazanmıştı.⁹⁶

Nihayet muharip ülke kamuoylarında konuşulmakta olan tarafsız devletlerin sulh için aracılıkta bulunacaklarına dair haberler, 18 Aralık 1916'da yani Almanların sulh müzakerelerine başlama teklifinden bir hafta sonra, ABD Başkanı Wilson'un her iki tarafa tebliğ ettiği nota ile bir somutluk kazandı. İtilaf devletleri henüz ittifak devletlerinin notasını cevaplamamışlardı. Başkan Wilson da notasında teşebbüsünün merkezi Avrupa devletlerinin sulh teklifiyle alakadar zannolunabileceğine teessüf etmişti. Belki biraz da bu yüzden, muharip taraflardan birine yakın görünmemek kaygısıyla, nota ile bir tavassut maksadının takip edilmediğini söylemişti. Wilson taraflardan barış şartlarını belirtmelerini istemiş ve tarafların uzlaşmaz görünmemek kaygısıyla ılımlı talepler ortaya koyacaklarını ummuştu. Muharip devletlerin kendilerini bu ılımlı taleplerle bağlamaları müzakerelerin başlamasına zemin teşkil edebilecekti. Kernek'in ifadesi ile Wilson'un teşebbüsü barış (ve tavassut) önermediğini iddia eden bir barış önerisiydi. (Kernek 19175: 16) Wilson hedefinin zayıf milletler ve hükümetlerin hukuk ve imtiyazlarını suikastlara karşı emniyeti olduğunu ifade etmekteydi. Ona göre tesis edilecek sulh düzeninden aslında tüm tarafların ortak beklentileri vardı.⁹⁷

⁹⁶ Eylül 1916'da *Servet-i Fünun* Amerikan başkanı Wilson'a yakınlığı ile bilinen ve onun dış politikasının savunucusu ve uygulayıcılarından olan Norman Hapgood'un New York'ta neşredilen *The Independent* gazetesinde Lahey'de bir sulh konferansı toplanmasını teklif ettiğini yazmıştı. Büyük güçler arasında amansız bir savaş sürmekte olduğundan bu konferansa tarafsız kalmış bulunan otuz üç hükümetin iştiraki teklif edilmişti. Konferans aynı zamanda tarafsız hükümetlerin hak ve hürriyetlerini müdafaa ve temin için bir müzakere zemini olacaktı. Lahey Sulh Konferansı, öncelikle bitarafların hak ve sorumluluklarını, devamlı bir sulhun şartlarını ve esaslarını tayin edecekti. Daha sonra muharebeye süratle nihayet verebilmenin çarelerini arayacaktı. Hapgood Başkan Wilson'un uzun müddet beklediğini ancak sulh için harekete geçmenin vaktinin gelmiş olduğunu, bu teşebbüsün muvaffak olmasa da icra edilmesi gerektiğini yazmıştı. "Milyonlarca erkekleri, kadımları, çocukları, ölümden, ızdırabattan, sefaletten kurtarabilmek ihtimali karşısında, akim kalmak mülahazasıyla teşebbüsten vazgeçmemek iktiza eder." Bk. "Lahey Sulh Konferansı / Muharebe ve Bitaraflar", *Servet-i Fünun*, S. 1317, 1 Eylül 1332.

⁹⁷ "Herkes böyle bir harbin adem-i tekrarı için ati hakkında teminat-ı kaviye talep ediyor. Herkes hasımlardan mürekkep bir zümre-i müttehidenin taarruzuna karşı ve vikaye-i nefis eylemek istiyor. Herkes muvazene-i kavanin ihlali ihtimaline karşı mücehhez ve müsella bulunmak arzusunu izhar ediyor. Yine herkes sulh ve müsalemeti muhafaza maksadını istihdaf eden bütün milletlerden mürekkep bir ittihadın teşkili meselesini nazar-ı itibara almaya hazır ve amade-

İttifak devletleri matbuatı Wilson'un teşebbüsünü olumlu bulmuş, bu girişim bir müzakere zemini tesis edebileceği için ümitle karşılanmıştır. Ne var ki Wilson'un tarafların sulh şartlarını açıklaması talebi Almanya tarafından iki gerekçe ile reddedilmiştir. Böyle bir bildirim öncelikle müzakere sürecinde Almanya'nın elini zayıflatabilir, ikinci olarak Alman kamuoyuna da olumsuz tesir edebilirdi. Ayrıca Wilson'un müzakerelerin ABD'de yapılması teklifi de Almanya tarafından müzakerelerin Avrupa'da yürütülmesi gerektiği şeklinde yanıtlanmıştı. (Brunauer 1932: 566)

İtilaf devletleri için ise durum biraz daha karmaşıktı. ABD hükümeti ve kamuoyu ile karşı karşıya gelmemek gerekiyordu. ABD siyasi, askeri ve ekonomik açıdan karşısına geçilmemesi gereken bir güçtü, itilaf devletlerinin özellikle de İngiltere'nin başlıca tedarikçisiydi. Öte yandan Wilson'un girişiminin başarısızlığa uğraması ihtimali, ABD ve Başkan Wilson'un itibarı açısından da bir riskti. Kernek'in deyişiyle notanın sessizlikle karşılanması bile bir riskti. Bu yüzden ABD başkanı ihtiyatlı bulunmuş ve kendisini bağlayacak bir ultimatoma vermemiştir. (Kernek 1975: 19) Wilson'un teşebbüsünün başarıya ulaşması için ABD Kongresi'nde taraflara baskı anlamına gelecek önlemler alınması yönünde bir kanaat oluşmuştu. *The Evening World* ve *New York World* gazeteleri kongrede üçte ikilik bir çoğunluğun eğer Wilson'un sulh notası tesirsiz kalırsa Amerika'dan harp mühimmatı ihracatının yasaklanmasına taraftar bulunduğunu yazmışlardı.⁹⁸

Dünya Savaşı'nın bitaraflar için de tahammül edilemez zararlar doğurduğu tezi barışa tavassut girişimlerinin önemli motivasyonlarından biriydi. ABD ve İsviçre hükümetinin sulh müzakerelerine başlanması için muharip taraflara verdiği notaya diğer tarafsız devletler de destek vermişlerdi. İsveç, Norveç ve Danimarka hükümetleri ABD ve İsviçre'nin notalarına iştirak etmişlerdi.⁹⁹ Sulh

---

dir." Bk. "Reisicumhur Wilson'un Notası", *Servet-i Fünun*, S. 1331, 15 Kanunuevvel 1332.

⁹⁸ "Eğer Wilson'un Teklifi Kabul Olmazsa / Amerika Mühimmat İhracatını Men Edecek!", *Servet-i Fünun*, S. 1333, 29 Kanunuevvel 1332.

⁹⁹ "Sulh Meselesi ve Bitaraflar", *Servet-i Fünun*, S. 1332, 22 Kanunuevvel 1332. İsveç hükümetinin Viyana sefiri tarafından Avusturya-Macaristan hariciye nezaretine verilmiş notanın hulasası: "İsveç hükümeti muhasımların hissiyat-ı meşruasına bir tecavüz şeklinde tefsir olunabilecek her nevi müdahaleden tamamen içtinab etmekle beraber muharebenin badi olduğu gittikçe müterakim ve mütezayid mezahim ve zayıyata nihayet verebilecek her nevi mesaiye mütemayıl bulunduğu dermeyan etmezse kendi milletine ve bütün alem-i insaniyete karşı vazifesinde tekâsül etmiş olacağı itikadındadır. İsveç hükümeti Mösyö Wil-

teşebbüsüne destek veren bir makam da Papalıktı. Vatikan'dan tarafsız kaynaklara referansla verilen haberlerde, merkezi Avrupa hükümetlerinin sulh teklifinin itilaf devletleri tarafından reddedilmesi sonrasında papanın Wilson'un notası ile meşgul olacağı bildirilmişti.¹⁰⁰

İtilaf memleketlerinde de, mesela İngiltere'de Wilson ile hemfikir sesler yükselmekteydi¹⁰¹ ancak bunlar sürece tesir edemediler. İtilaf devletleri ABD başkanı Wilson'a cevabi notalarını 10 Ocak 1917 tarihinde vermişlerdi. Notada ABD hükümetinin girişimindeki yüksek düşüncelerin takdir edildiği, bütün dünyaya sulh ve adalet temin edebilecek Milletler Cemiyeti'nin kurulması idea-line iştirak edildiği ama sulhun gerçekleştirilmesinin günün şartlarında mümkün olmadığı ifade edilmişti. İtilaf bloğunun tazminat, iade, teminat gibi taleplerinin karşılanacağı bir sulh istediği ifade edilmişti. Harp dolayısıyla tarafsız ülkelerin uğradıkları ziyarı hafifletmek için gayret sarf edildiği bildirilmişti. Almanya'nın zeplin taarruzları, ticaret gemilerine karşı denizaltı saldırıları, harp esirlerine kötü muamele, ahalinin yerlerinden edilmesi gibi fiilleri zikredilerek, muharip tarafların Wilson tarafından aynı seviyede addolunması protesto edilmişti. Notada itilaf devletlerinin sulh şartları da ortaya konulmuştu. Belçika'nın, Sırbistan'ın, Karadağ'ın eski statülerine dönmeleri; Fransa'nın, Rusya'nın ve Romanya'nın münasip tazminatlar ödenerek tahliye edilmesi; Avrupa'nın milliyetler esası üzerine yeniden tesisi; büyük milletlere olduğu kadar küçük milletlere de gelişmelerini temin edecek hukukun tanınması, itilaf dev-

---

son'u teşebbüsâtı, bu teşebbüsâtın maksadına layık bir şekilde netice-pezir olacağı ümidini perverde etmektedir." Bk. "Sulha Doğru", *Servet-i Fünun*, S. 1332, 22 Kanunuevvel 1332.

¹⁰⁰ Sulh meselesinde bitaraf hükümetlerin yapacakları girişimlerin Papa ile Kardinal Gasparri tarafından idare olunacağını iddia edilmiştir. Bk. "Papa ve Sulh", *Servet-i Fünun*, S. 1333, 29 Kanunuevvel 1332.

¹⁰¹ Savaş karşıtı fikirleriyle tanınan İngiliz İşçi Partisi üyesi parlamenter Ramsay MacDonald bu gibi fikirlere arka çıkanlardandı. MacDonald, Mösyö Wilson'un nutku ile hemen hemen aynı zaman diliminde, Coventry'de irat ettiği nutukta, İngiltere'nin muzafferane bir sulh akdedemeyeceğini fakat bütün milletlerin hukuk-ı esasiyeleri üzerine kurulu bir sulhun akdiyle harbin sona erdirilmesi gerektiğini savunmuştu. Ancak bu suretle esaslı bir sulh vücuda gelebilir ve uluslararası sorunlar hal olunabilirdi. Militarizmin kaldırılması ve silahlanmanın sınırlandırılması için de yegâne çare buydu. *Servet-i Fünun* MacDonald'ı vatanına hıyanetle bile itham eden Londra gazeteleri olduğunu ancak gelinen noktada kendisinin beyanatının sükûnetle nakledildiğini ilave etmiştir. Bk. "Bir İngiliz Sulhperveri Ne Söylüyor", *Servet-i Fünun*, S. 1336, 26 Kanunusani 1332.

letlerinden daha önce alınmış arazinin iadesi; Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'dan ihracı bu şartlar arasındaydı.¹⁰²

Savaşın son yılına girildiğinde, Başkan Wilson'un girişimlerinin sonuçsuz kalmış olması, hatta itilaf devletleri matbuatında ABD'nin itilaf saflarında savaş girebileceğine dair yazılanlar, barış için aracılık üstlenebilecek yegâne otorite olarak papayı bırakmıştı. İttifak devletleri basını papanın böyle bir girişimde bulunabileceğini yazıyorlar ama sonucundan da pek ümitvar görünmüyorlardı. Papanın olası girişimlerinin sulhu tesis etmekten çok siyasi dengelerin korunmasına, bilhassa yükselen sosyalist hareketlere karşı Katolik partilerinin tevccüh görmesini sağlamaya matuf olabileceği düşünülüyordu. Savaşın uzaması kilisenin konumu için de bir tehditti. Katolikler arası dayanışmanın yeniden tesisi gerekiyordu. Harpten duyulan yorgunluk ve sulh arzuları dolayısıyla, sulh teşebbüslerinde bulunanlar muharip ülke kamuoylarında makbul görülüyorlardı. Sosyalistler sulh isteklerini yüksek sesle dillendirerek halkın ilgi ve takdirini kazanmışlardı. Katolik partiler içindeki amele ve esnaf unsurların sosyalistlere iltihak etmesi tehlikesi ortaya çıkmıştı. Papalık makamının sulh teşebbüsünde bulunması, bu partilerin kamuoylarını yeniden arkalarına alması anlamına gelecekti. Papalığın özel konumu, böyle bir sulh girişimini başarılı da kılabilirdi. Papalık savaşan ülkelerin ahvalinden en doğru biçimde haberdar olan bir taraftı. Dolayısıyla böyle bir girişimi, sulhun mümkün olduğunu göreyerek ve bundan emin olarak başlatabilirdi.¹⁰³

Papalık yaz 1917'de, savaşın üçüncü yıldönümünün yaratacağı psikolojiden de yararlanmak umuduyla, barış girişimlerine hız verdi. Taraflara barış için somut adımlar atmaları çağrısında bulunuldu ve yedi maddelik bir muhtıra verildi. Bu yedi maddede denizlerin serbestisi, eşzamanlı ve karşılıklı olarak

¹⁰² "İtilafçıların Mösyö Wilson'a Cevabı", *Servet-i Fünun*, S. 1333, 29 Kanunuevvel 1332. Ayrıca bk. "İtilafın Amerika'ya Notası / İtilafçıların Müddeiyatı", *Servet-i Fünun*, S. 1334, 12 Kanunusani 1332. *Servet-i Fünun* itilaf devletlerinin Wilson'a verdikleri cevabi nota ile ihtiraslarının genişliğini ortaya koyduklarını, harbin vaziyetinin bunları gerçekleştirmeye müsait olmadığı için harbin devamından yana olduklarını yazmış ve *Berliner Tageblatt*'tan şu alıntıyı yapmıştır: "İtilaf Alman milletlerinin mahvını ve onların siyaseten inhasını hiçbir zaman kasdetmediğini temin ediyor. Hakikat-i halde itilaf dermeyan ettiği şerait meyanında her bir Almanın boğulmasını ve ifna edilmesini söylemedi. Fakat onun maksad-ı hakikisi Almanya'yı devlet olmak ve Alman milletini de bir cemaat olmak itibarıyla mahvetmekten başka bir şey değildir." Bk. "İki Nota", *Servet-i Fünun*, S. 1333, 29 Kanunuevvel 1332.

¹⁰³ "Musahabe / Sulh Teklifi Hakkında Sohbet", *Servet-i Fünun*, S. 1362, 11 Teşrinievvel 1917.

silahlanmanın azaltılması, uluslararası sorunların çözümü için bir uluslararası mahkeme kurulması, işgal altındaki bölgelerin tahliyesi gibi ilkeler nihai bir barışın üzerine inşa edileceği genel çerçeve olarak ortaya konmuştu.¹⁰⁴ Bu çağrı ve Papalık temsilcilerinin çabaları beklenen sonucu elde edemedi.¹⁰⁵

Barışa aracılık girişimleri zikredilmesi gereken önemli bir unsur da, özellikle 1915 ve 1916 yıllarında kamuoylarında güçlü bir barış umudu yaratan sosyalistlerdi. Savaşın patlak vermesi üzerinden bir yıldan biraz fazla bir zaman geçtikten sonra, ilk kez Eylül 1915'te toplanan ve hem ittifak devletlerinden hem de Büyük Britanya hariç itilaf devletlerinden sosyalist temsilcilerin katıldığı Zimmerwald Uluslararası Sosyalist Kongresi I. Dünya Savaşı'nı emperyalist bir savaş olarak mahkûm etmişti. Kongre tüm ülkeler için tek çözümün enternasyonalizm, sömürü ile mücadele ve savaş karşıtlığı olduğunu ileri sürmüştü. (Armstrong 1934: 440)¹⁰⁶

Almanya sosyalist hareketin en güçlü olduğu ülkelerden biriydi. 1916 yılında Leipzig'de Alman sosyalistlerinin kongresinde barış talebi dillendirilmişti.¹⁰⁷ Sosyalistlerin aynı yılın sonunda, Aralık ayında yine Leipzig'de yapmak istedikleri büyük barış mitingi polis tarafından iptal edilmişti. Alman sosyalistleri ve Sosyal Demokrat Parti (SPD) savaşın başında Alman devlet adamlarına verdikleri desteği onları barışa yönlendirmenin bir aracı olarak görüyor ve diğer ülkelerdeki işçi sınıflarının da aynı şeyi yapması durumunda barışın mümkün ve yakın olduğunu savunuyordu. Gerek Alman sosyalist hareketinden

¹⁰⁴ "The Pope's Terms of Peace", *The Advocate of Peace*, C. LXXIX (9), October 1917, s. 266-7.

¹⁰⁵ Örneğin Almanya silahlanmanın sınırlandırılması ile ilgili maddeyi Avrupa'nın kalbinde yer alan ve etrafı düşmanlar ve güvenilmez komşularla çevrili bir ülke olarak kabul edilemez bulmuştu. Hemen her maddeye kısmi ya da kapsamlı itirazları vardı. İngiltere'de ise zaten kesin bir zafer fikri müzakere ile barış seçeneğine baskındı. Belçika'nın statüsü gibi ilan edilmiş savaş hedeflerinde de ödünsüzdü. (Herber 1979: 20-48)

¹⁰⁶ Lenin ve Troçki bu kongrede nihai amacı ekonomik talepleri devrimci taleplere ve iç savaşa dönüştürmek olan savaş karşıtı bir sosyalist ittifak kurma fikrini gündeme getirmişlerdi. Ertesi yıl Kienthal'daki kongrede kapitalizm altında bir barışın mümkün olmayacağı fikri kabul görmüş, Lenin'in fikirleri "burjuva pasifizmine" galip gelmiştir. İkincisi Mart 1916'da toplanan kongre, İsviçre'nin sosyalist gazeteleri üzerinden Servet-i Fünun'a da haber olmuştu. Kongrenin beyannamesinde bütün milletlere hitaben, mümkün olabilecek her türlü vesait ile şu muharebeye nihayet vermek için mesai sarf etmeleri talep olunmuştu. "Bejnemilel Sosyalistler Konferansı / Sulh Me-selesi", *Servet-i Fünun*, S. 1299, 28 Nisan 1332.

¹⁰⁷ "Avam Kamarasında Sulh Bahsi", *Servet-i Fünun*, S. 1315, 18 Ağustos 1332.

devrim zincirinin ikinci halkası beklentisi içinde bulunan Lenin, gerekse de Wilson'un sulh teşebbüsü ve izlediği uluslararası politika, Alman sosyalist hareketi üzerinde ciddi etki bırakmış ve Almanya'da savaş siyasetine muhalefet büyümüştü. (Snell 1951: 187-188, 213)

Fransa'da sosyalist hareket savaşa tam destek verenler ile kısmi destek verenler arasında bölünmüştü. İkinciler Fransa'nın kendini savunma hakkını desteklerken, zafer olmaksızın bir barış istiyorlardı. (Armstrong 1934: 440) Parlametoda sosyalist vekiller hükümetin savaş siyasetine sert muhalefet gösteriyorlardı. Alman sosyalistlerin girişimleri ile neredeyse eş zamanlı olarak 1916 sonbaharında Fransız sosyalist parlamenterler hükümeti bütçeyi reddetmekle tehdit ediyorlardı. Sosyalist bir vekil hükümetin harbe devam fikrine itirazla, Fransa'nın sulh müzakerelerine can çekişir bir vaziyette katılması riskine işaret etmişti. Fransız cesetlerinin göklere kadar mı yükseleceği soruluyordu. Hükümetin mali fedakârlık talebine aynı vekil Fransa'nın artık son kuvvetine kadar dayanmış, şimdiye kadar 20 milyar sarf etmiş ve milyondan fazla adamın silahaltına alınmış olduğunu, bu gidişle masraflarının yüz milyara da balığ olacağını ifade etmişti. Fransa'nın müttefikleri içinde 45 yaşındaki adamları harbe gönderen yegâne millet olduğu, memlekette köylü kalmadığı, harbin bunları mahvettiği ileri sürülmüştü.¹⁰⁸

İngiltere'de de sosyalistler barış taleplerini en yüksek sesle dillendiren grupların başını çekmişti. Almanya'yı ve eylemlerini eleştirseler de savaşın en başından itibaren pasifist bir siyaseti savunmuşlardı. *Servet-i Fünun* Aralık 1916'da bir Lahey gazetesine istinaden Londra'dan gelen haberlere göre sulh arzusunun İngiltere'de herkesi meşgul etmekte olduğunu yazmaktaydı. Bağım-

¹⁰⁸ "Siz ahalinin kudret-i hayatiyesini ta köküne kadar kuruttunuz. (...) Yine tekrar ediyorum, bu kadar fedakârlık neticesinde Fransız milleti mahvolacaktır. Milleti inkırazdan kurtarmak için hamiyetinize, vatanperverliğinize müracaat ediyorum. Ben de zafer isterim, fakat makbere giderek kazanılmış bir zafer değil... Fransa yaşamak istiyor." Bk. "Fransa Meclis-i Mebusanının Patırtılı Celsesi - Sulh Arzuları", *Servet-i Fünun*, S. 1319, 15 Eylül 1332. Sosyalist mebusların bütçeye onay vermek için şartları ise Başbakan Briand'ın İngiltere'den 2 veya 3 milyon asker gönderilmesini ısrarla talep etmesi ve birkaç ay içinde savaşa son verilmesiydi: "Eğer gelecek üç aylarda da kıtale bir nihayet verilmezse sosyalistlerin 'ne bir tek para, ne de bir tek adam'dan ibaret olan eski düsturlarını ele alacağım. Briand'ın siyaseti takip olunduğu takdirde harp daha üç sene devam edecektir." Bk. "Fransa Meclis-i Mebusanının Patırtılı Celsesi - Sulh Arzuları", *Servet-i Fünun*, S. 1319, 15 Eylül 1332.

sız İşçi Partisi barış taraftarlığının başını çekiyordu.¹⁰⁹ 1915 yılı ilkbaharında bir barış programı hazırlayan parti, silahlanmanın azaltılması, gizli diplomasiye son verilmesi, toprak anlaşmazlıklarında milliyet prensibinin esas kabul edilmesi gibi fikirleri savunmuştu. (Sacks 1936: 162)

5- Sonuç

Savaşın son yılı muharip taraflar için birbirine zıt gelişmelere sahne olmuştur. 1917 yılı sonbahar aylarında şark cephesinde İttifak devletlerinin kesin zaferi, Rusya ve Romanya ile imzalanan mütareke ve sulh tabloyu bir kere daha merkezi Avrupa devletleri lehine çevirmiş gibiydi. Asker, mühimmat ve diğer iktisadi ihtiyaçlarını karşılayabilme kapasitesi açısından Almanya'nın Batı cephesinde elinin güçlendiği düşünülüyordu. Ama kış ayları tabloyu dramatik bir biçimde değiştirdi. ABD'nin savaşa girmesi ile başlayan bu değişim önce Bulgaristan'ın ardından diğer müttefiklerin sulh istemeleri ile nihayetine erdi. Bu değişim ittifak devletleri matbuatından günü gününe takip edilemez. Savaşın gidişatını merkezi devletler aleyhine değiştiren son derece önemli gelişmeler bu gazetelerce kendi kamuoylarından saklanmıştı.

Savaşı ittifak devletleri matbuatından takip eden bir okur için gelinen nokta anlaşılabilir ve açıklanabilir değildi. ABD bu genel savaşın sona erdirilip bir sulhun tesis edilebilmesi için yürütülen çalışmaların öncüsü, sulh faaliyetlerinin hamisiydi. Savaş sonrasında kurulacak yeni siyasi ve iktisadi düzenin başat kurucusu olacağı düşünülüyordu. Nitekim savaş sürerken ABD yalnız savaşa son vermek için teşebbüslerde bulunmuyor, aynı zamanda savaş sonrası Avrupa'nın toparlanabilmesi için neler yapılabileceği üzerine bazı çalışmalara da sahne oluyordu.¹¹⁰

ABD muharip taraflar nezdindeki girişimlerini tarafsızlığına gölge düşürmekten imtina ederek yürütüyordu ama her iki tarafça da bazı fiilleri ile tarafsızlığı arasında bazı çelişkiler olduğu iddia edilmişti. Örneğin Başkan Wilson'ın

¹⁰⁹ "Londra'da Müstakil Amele Fırkası her hafta kişilik büyük içtima akdederek düşmanı imha fikrinin terk olunması ve müzakerat ile sulhün akdi çarelerinin taharri olunmasını talep etmektedir." Bk. "Sulh ve İngilizlerde Mühim Cereyan", *Servet-i Fünun*, S. 1328, 24 Teşrinisani 1332.

¹¹⁰ *Servet-i Fünun*'a yansıyan bu çalışmaların bir örneği "Badelharp Avrupa'nın Tekrar İmarı Şirketi"nin kuruluşuydu. Avrupa'nın dış yardım olmaksızın kendi kendisini toparlayamayacağı fikrinden hareket ediliyordu. Kurulması düşünülen şirketin 50 milyar dolarlık bir sermayesi olması planlanıyordu ki bu da 300 milyar Frank'a denk gelmekteydi. Bk. "Amerikalılarda Fikr-i Ticaret ve İntifa", *Servet-i Fünun*, S. 1296, 7 Nisan 1332.

sulha aracılık girişimleri ile merkezi devletlerin sulh tekliflerinin çakışması, itilaf devletleri kamuoyunda bazı soru işaretlerine yol açmıştı. Öte yandan her iki tarafla da iktisadi ilişkileri sürmesine rağmen ABD'nin itilaf devletleri ile çok daha güçlü iktisadi bağları vardı. Bu iyi iktisadi ilişkilerin siyasal yansımaları olabileceği öngörülüyordu. ABD'nin itilaf devletleri ile yakın münasebetleri hakkında fikir verebilecek haberler 1916 yılı bahar aylarından itibaren ittifak ülkeleri matbuatına da yansımıştı.¹¹¹ Buna karşılık zaman zaman Almanya-Amerika ilişkilerinin ne denli iyi olduğuna kanıt kabilinden haberler de yayınlanıyordu.¹¹²

Savaşın bir pat durumuna gelmesi, savaş yolu ile bir sulh tesisinin kısa ve orta vadede imkânsız görülmesi başka arayışları ortaya çıkarmıştı. 1917 yılının ikinci yarısına girerken, itilaf devletlerinde ABD'nin savaşa müdahil olması umutları böyle bir arayışın ifadesiydi. İngiliz *Observer* gazetesi kara muharebelerinin şiddetinin had safhasına geldiği, bundan daha şiddetli bir savaş olamayacağını yazmıştı. Birtakım muvaffakiyetlerle beraber bazı mağlubiyetler de olmuştu. Bu kaçınılmaz olarak böyle devam edecekti. Gazetenin önerdiği çıkış yolu, itilaf lehine bir ABD müdahalesiydi.¹¹³

Yine de birkaç dolaylı ifade ve ima dışında Amerikalıların itilaf saflarında harbe girebilecekleri ittifak devletleri matbuatında dillendirilmemişti. ABD ile ittifak devletleri arasında ne gibi bir anlaşmazlık olduğunu, ancak "dikkatli" okurlar, ancak dolaylı ifadelerden, mesela itilaf devletlerinin ABD'ye verdikleri bir notada Alman denizaltılarının faaliyetlerinden şikâyetleri bahis konusu edilirken anlayabilirlerdi. Özellikle Wilson'un sulha tavassut girişimleri sırasında, yani çok değil ABD'nin savaşa girmesinden altı ay kadar önce, ittifak devletleri idarecileri beyanatlarında ABD'ye ve başkanına karşı son derece nazikti. Tam Rusya'nın savaş sahnesi dışına çekildiği, dolayısıyla vaziyetin Almanya lehinde geliyor görüldüğü bir sırada ABD savaşa doğrudan müdahil oldu. İttifak

¹¹¹ *Servet-i Fünun*'un *Times*'in New York kaynaklı haberinden yaptığı alıntıya göre ABD Fransa'ya 500 milyonluk istikraza müsaade etmiş ancak bu rakamın tamamının Amerika'da kullanılması şart koşulmuştur. Bk. "Fransa'nın Amerika'dan İstikrazı", *Servet-i Fünun*, S. 1296, 7 Nisan 1332.

¹¹² Örneğin Berlin Darülfünunu'na New York'tan çekilen bir telgraf iki ülke arasındaki dostane münasebetlerin teyidi maksatlıydı. Öte yandan iki ülke arasındaki ilişkilerde bazı sorunlar yaşanmakta olduğu telgraftaki "*sui-tefehümattan tevakki için*" ifadesinden de çıkarılabilir. Bk. "Almanya ve Amerika / Tezahürat-ı Dostane", *Servet-i Fünun*, S. 1300, 5 Mayıs 1332.

¹¹³ "İngiliz Matbuatı ve Muzafferiyet Ümitleri", *Servet-i Fünun*, S. 1351, 7 Haziran 1333/1917.

devletleri kamuoyu için bu yeni durum bir oldu-bitti idi. *Servet-i Fünun*, okurlarına savaşın gidişatını değiştirecek bu hadiseyi 6 Aralık 1917'de kısacık bir ibare, bir resim-altı yazı ile bildirmişti: “*Garp cephesinde Amerikalılardan alınan ilk esirlerden birkaç numune.*”¹¹⁴

Bulgaristan'ın mütareke talebi de *Servet-i Fünun* okurları için benzer bir oldu-bitti vakasıydı. Bir süredir sulh girişimlerinden, sulhun yakın olduğundan bahseden haber ve yorumlar kesilmişti. Tek tük nasıl bir sulhun tesisi lazım geldiğinden bahseden yazılar görülüyordu. 1918 yılı ekim ayı başında mecmuanın okurları bu yeni gerçeklikten yine dolaylı olarak bir resim-altı ibare ile haberdar olmuştu: “*İtilaf hükümetlerine mütareke ve musalaha teklif eden Bulgaristan reis-i vükelası Mösyö Malinoff.*”¹¹⁵

Merkezi Avrupa devletleri için artık yolun sonu görünmekteydi. Bulgaristan'ın savaştan çekilmesi ile eşzamanlı olarak Almanya'da siyasal kriz konulu haberler İstanbul basınına da yansımıştı. Alman imparatoru milletin kendi mukadderatına sahip olması ve yönetime iştirak etmesi için parlamenter bir rejime

¹¹⁴ *Servet-i Fünun*, S. 1370, 6 Aralık 1917. N. Stone, savaşın son yılında Avrupa'ya her ay 200 bin Amerikan askerinin geldiğini yazmıştır. Sonucu belirleyen de büyük ölçüde bu Amerikan müdahalesi oldu. Temmuz 1918'deki son Alman taarruzunun “barış saldırısı” ilan edilmesi garip bir ironidir. Bk. Norman Stone, a.g.e., s. 126.

¹¹⁵ *Servet-i Fünun*, S. 1413, 3 Teşrinievvel 1918. Bunun hemen yanındaki bir başka resim-altı yazıdan itilafçılarla mütareke ve barış müzakerelerinde bulunmak üzere Malinoff kabinesi tarafından Selanik'e bir heyet gönderildiği öğreniliyordu. Bulgaristan Makedonya cephesindeki mağlubiyeti ve ordunun da kısmen dağılması üzerine mütareke talep etmişti. Selanik'e Makedonya Cephesi başkumandanı General D'Esperey ile müzakerelerde bulunmak üzere Dâhiliye Nazırı Liaptcheff riyasetinde bir heyet gönderilmişti. Bulgaristan'ın münferit sulh akdine teşebbüs ettiği haberi İstanbul'da ve diğer müttefik başkentlerde büyük bir tesir meydana getirmişti. Bulgaristan'ın bir buhran içinde olduğu yazılıyordu. Sofya'ya Alman, Avusturya ve Macar kuvvetlerinin yetiştigi, Almanya yanlısı kralın tutumunun henüz vuzuh kazanmadığı bildiriliyordu ama vaziyet ümitsizdi. “*Malinoff'un sükutuna ve teşebbüs-i vakiin akametine dair olan ilk rivayetler gün geçtikçe teyid etmedikten başka Malinoff'un vaz'a hâkim olduğunu göstermiştir.*” Bk. “Bulgaristan'ın Hasımlara Mütareke Ve Musalaha Teklifi”, *Servet-i Fünun*, S. 1413, 3 Teşrinievvel 1918. *Servet-i Fünun*, merkezi Avrupa devletleri ile birlikte harbe devam taraftar olan eski başbakan Radoslavoff'un Bulgar orduları başkumandanı General Gecoff tarafından bir tertip ile iktidardan indirildiğinden beri Bulgaristan'ın sulh temayülünün hissedildiğini, Bulgar meclisinde de sürecin aleyhinde bir hareketlenme olmadığını yazmıştır. Vidin'de ve Samakov'da Bulgar sosyalistlerinin cumhuriyet ilan ettikleri gibi haberler Bulgaristan'da yaşanan buhranın delilleri olarak zikredilmiştir.

kapı açmıştı. Kabinenin meclise karşı mesul olması esası benimsenmişti. Bu siyasal buhran ve değişim ihtiyacı savaşın geldiği noktanın bir sonucuydu.¹¹⁶

Bulgaristan'ın çekilmesi ve ardından Almanya'da rejim değişikliği mütareke sürecini hızlandırmıştı.¹¹⁷ Almanya, Avusturya ve Macaristan ile Osmanlı Devleti ayrı ayrı ABD Başkanı Wilson'a dokuz ay önce açıklamış olduğu ilkeler çerçevesinde bir sulha aracılık etmesi için başvurular. Bu dört yılı aşkın bir süredir devam eden savaşta, onlarcası içinde başarıya ulaşan yegâne sulh teşebbüsüydü. ©

---

¹¹⁶ "İtilaf hükümetleri Almanya'da millete karşı mesul bir heyet-i hükümet bulunmamasını daima zemin-i itiraz yapıyorlardı. Böylece Almanya âlemin yürüdüğü veçheye yani demokrasiye doğru bir istikamet almış oluyor." Bk. "Almanya'da Hükümet Buhranı", *Servet-i Fünun*, S. 1413, 3 Teşrinievvel 1918.

¹¹⁷ "Almanya'nın parlamenter bir hayata inkılabı, harp ve sulhün Alman milletinin ihtiyat ve kudretine terki de gerek sulh teşebbüsüne ve gerek istikbale tesiri itibarıyla şayan-ı dikkat bir hadisedir." Bk. "Sulh-ü Cihan", *Servet-i Fünun*, S. 1414, 10 Teşrinievvel 1918.

KAYNAKLAR

Sürelî Yayın

Servet-i Fünun, 1231-1414. sayılar arası (Ocak 1915- Ekim 1918)

Kitap

CLAUSEWITZ, Carl von (1976). *On War*, (Çev. M. Howard–P. Paret), Princeton: Princeton University Press.

FERRO, Marc (2006). *The Great War 1914-1918*, London and New York: Routledge.

GREENHALGH, Elizabeth (2005). *Victory through Coalition / Britain and France during the First World War*, New York: Cambridge University Press.

KERNEK, Sterling J. (1975). *Distractions of Peace during War: The Lloyd George Government's Reactions to Woodrow Wilson, December, 1916 - November, 1918*, Philadelphia: American Philosophical Society.

LEE, Stephen J. (2010). *Avrupa Tarihinden Kesitler 1789-1980*, Ankara: Dost Kitabevi.

STONE, Norman (2012). *Birinci Dünya Savaşı*, (Çev. A. F. Yıldırım), İstanbul: Doğan Kitap.

TUCKER, Spencer C. (1997). *The Great War 1914-18*, New York: UCL Press.

Makale

ANDI, Kübra (2006). "Servet-i Fünun Mecmuası", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. IV (7): 533-544.

ARMSTRONG, Helen Byrne (April 1934). "International Socialism: The End of an Era", *Foreign Affairs*, C. XII (3): 436-447.

BENEDICT XV, Pope (December 1915). "The Pope's Appeal for Peace", *The Advocate of Peace*, C. LXXVII (11): 262

BRUNAUER, Esther Caukin (December 1932). "The Peace Proposals of December, 1916-January, 1917", *The Journal of Modern History*, C. IV (4): 544-571.

FARRAR, L. L. (Summer 1976a). "Carrot and Stick: German Efforts to Conclude a Separate Peace with Russia, November 1914-December 1915", *East European Quarterly*, C. X (2): 153-179.

- FARRAR, L. L. (January 1976b). "Separate Peace General Peace - Total War. The Crisis in German Policy during the Spring of 1917", *Militaergeschichtliche Zeitschrift*, C. XX (2): 51-80.
- FEST, W. B. (June 1972). "British War Aims and German Peace Feelers during the First World War (December 1916-November 1918)", *The Historical Journal*, C. XV (2): 285-308.
- HERBER, Charles J. (January 1979). "Eugenio Pacelli's Mission to Germany and the Papal Peace Proposals of 1917", *The Catholic Historical Review*, C. LXV (1): 20-48.
- PARLATIR, İsmail (2009). "Servet-i Fünun", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XXXVII, İstanbul: TDV.
- SACKS, Benjamin (June 1936). "The Independent Labor Party and World War Peace Objectives", *Pacific Historical Review*, C. V (2): 161-173.
- SNELL, John L. (September 1951). "Wilson's Peace Program and German Socialism, January-March 1918", *The Mississippi Valley Historical Review*, C. XXXVIII (2): 187-214.
- WOODWARD, David R. (April 1971). "Britain's 'Brass-Hats' and the Question of a Compromise Peace, 1916-1918", *Military Affairs*, C. XXXV (2): 63-68.
- WRIGHT, Quincy (November 1970). "How Hostilities Have Ended: Peace Treaties and Alternatives", *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, C. CCCXCII: 51-61.
- ; (October 1917). "The Pope's Terms of Peace", *The Advocate of Peace*, C. LXXIX (9): 266-7.
- ; (September 6, 1914). "Text of Agreement to Make No Separate Peace", *New York Times*.